

VASA UNIVERSITET

Filosofiska fakulteten

Maud Rantala

Språklig contextualisering i Annika Luthers texter

– En deskriptiv analys av svensk-finsk språkkontext i två ungdomsromaner

Avhandling pro gradu i modersmålet svenska

Vasa 2010

INNEHÅLL

TABELLER	2
SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	6
1.2 Material	7
1.2.1 Författaren Annika Luther	8
1.2.2 Boken Ivoria	9
1.2.3 Boken Brev till världens ände	10
1.3 Metod	12
2 BARN- OCH UNGDOMSLITTERATUR	14
3 DET TVÅSPRÅKIGA SAMHÄLLET	16
3.1 Kodväxling och lån	17
3.2 Finlandismer	19
3.3 Flerspråkighet i skönlitteraturen	20
4 LEXIKAL SPRÅKVÄXLING ENLIGT ORDKLASS	24
4.1 Substantiv	24
4.2 Verb	27
4.3 Adjektiv	31
4.4 Interjektioner	33
5 KULTURBUNDNA UTTRYCK	36
5.1 Egennamn	36
5.2 Varumärken	39
5.3 Övriga	45
5.4 Dialog och berättarröst	47

6 FINLANDISMER	53
6.1 Fennicismer	53
6.2 Finlandismer med avvikande betydelse	56
7 TVÅSPRÅKIGHETSMARKÖRER OCH TEXTFÖRSTÅELSE	58
7.1 Explicita markörer	60
7.2 Implicita markörer	61
7.3 Kontextuell genomskinlighet	64
7.4 Metakommentarer om tvåspråkighet	65
8 EN JÄMFÖRELSE MELLAN DE TVÅ ROMANERNA	68
8.1 Mängden finska sekvenser	69
8.2 De finska sekvensernas längd	70
8.3 Berättarens betydelse för förekomsten av finska influenser	72
9 SLUTDISKUSSION	76
LITTERATUR	79
TABELLER	
Tabell 1. Förekomsten av finska inslag i texterna	69
Tabell 2. De finska sekvensernas placering	74
FIGURER	
Figur 1. Kontinuum för tvåspråkighetsmarkörer	58

VASA UNIVERSITET**Filosofiska fakulteten**

Enhet:	Enheten för nordiska språk
Författare:	Maud Rantala
Avhandling pro gradu:	Språklig contextualisering i Annika Luthers texter – En deskriptiv analys av svensk-finsk språkkontext i två ungdomsromaner
Examen:	Filosofie magister
Ämne:	Modersmålet svenska
Årtal:	2010
Handledare:	Siv Björklund

SAMMANFATTNING:

Ämnet för min avhandling pro gradu är flerspråkig skönlitteratur. Jag diskuterar svensk–finsk språkkontext i Annika Luthers ungdomsböcker *Ivorina* och *Brev till världens ände*. Jag vill veta hur författaren låter tvåspråkigheten synas i böckerna och vad denna tvåspråkighet gör för textförståelsen. Dessutom ser jag på hurdana tvåspråkighetsmarkörer författaren använder. Jag gör också en jämförelse mellan de båda böckerna.

Min undersökning är en deskriptiv undersökning. Jag presenterar belegg för olika kategorier av finsk påverkan i språket och analyserar olika exempel som jag valt ur texterna. Jag har valt att dela in beläggen i tre olika kategorier, lexikal språkväxling enligt ordklass, kulturbunda uttryck och finlandismer. Jag ser också på explicita och implicita tvåspråkighetsmarkörer. Slutligen jämför jag mängden och frekvensen av finska sekvenser i de båda böckerna samt ser på berättarens betydelse för förekomsten av finska inslag.

Undersökningen visar att båda ungdomsromanerna innehåller rikligt med finska sekvenser men medan *Brev till världens ände* främst består av ordlån ingår det i *Ivorina* mera längre sekvenser. De flesta språkväxlingssekvenserna blir direkt eller indirekt översatta. Läsaren får i allmänhet tydliga ledtrådar i kontexten om vad den finska sekvensen betyder eller åtminstone ges läsaren motsvarande information om händelser och känslor som är viktiga för berättelsen.

NYCKELORD: språkväxling, finska, svenska, tvåspråkighet, litterär flerspråkighet

1 INLEDNING

Ett av mina största fritidsintressen ända sedan barndomen har varit att läsa. Redan som lågstadielev var jag en trogen kund på byns bibliotek som höll öppet två eftermiddagar i veckan. Det gällde att planera sina lån för att inte bli utan läsning till veckoslutet. Utbudet av litteratur på ett litet landsbygdsbibliotek var inte så stort, så från barnböcker via ungdomsböcker var steget kort över till vuxenlitteratur. På den ”gamla goda” tiden fanns det en klok bibliotekarie, en av klasslärarna på lågstadiet, som varsamt eller ibland mindre varsamt avstyrde lån av sådan vuxenlitteratur som han inte ansåg vara lämplig för barn.

Jag har alltid fascinerats av litteratur och språkanvändning. Genom att variera språket kan den skrivna texten riktas till olika mottagargrupper. Inte bara ämnesvalet för texten utan även språket som används och hur språket används kommer att sälla läsarna. I våra dagar när medierna tävlar om läsarnas uppmärksamhet har det blivit en kamp om potentiella läsare. Det gäller att föra fram det man vill ha sagt på ett lockande sätt.

Det har i massmedierna diskuterats huruvida den på papper tryckta boken är av utrotningshotad art på grund av den ökade tillgången till böcker på cd-skivor och på internet. Av detta scenario syns det dock ännu inga tecken. Utgivningen av finlandssvenska böcker i Finland har emellertid alltid varit en liten nisch. En kategori som kanske speciellt lider av detta är ungdomslitteraturen. Det är relativt lätt att få böcker utgivna på svenska i Finland men upplagorna är små (Orava 2009). Finlandssvenskarna i Finland utgör endast cirka 5,4 % av befolkningen (Statistikcentralen 2010). Detta gör att marknaden för finlandssvensk ungdomslitteratur är begränsad. Det är därför sannolikt att många finlandssvenska läsare känner bättre till ungdomsböcker skrivna av svenska författare från Sverige. Ändå finns det även i våra dagar ungdomsboksförfattare som är aktiva och ger ut böcker med teman som berör svenskspråkiga ungdomar i Finland. Jag tycker att det är viktigt för den som studerar svenska att känna till författare i Svenskfinland för att kunna ge ungdomar tips om litteratur som behandlar deras förhållanden och vardag.

Efter att jag under år 2009 läst två kurser i Barn- och ungdomslitteratur har intresset ytterligare ökat. Jag har därför bestämt mig för att i min pro gradu avhandling fördjupa mig i finlandssvensk ungdomslitteratur och dess specifika drag. Under kurserna i Barn- och ungdomslitteratur vid Vasa universitet och vid Åbo akademi bekantade jag mig bl.a. med ungdomsromaner skrivna av Annika Luther och blev intresserad av att närmare analysera hennes språk och hur hon använder flerspråkighet i böckerna.

1.1 Syfte

Syftet med min avhandling är att undersöka hur tvåspråkighet kan framställas i finlandssvensk ungdomslitteratur. Jag har för min undersökning valt två ungdomsromaner skrivna av den finlandssvenska ungdomsboksförfattaren Annika Luther. Mitt val föll på Luther eftersom hon är en aktuell författare som skrivit flera ungdomsböcker under 1990- och 2000-talet. Hon skriver på svenska, främst för ungdomar i Finland, och hon vill skriva om och för ungdomar på ett språk som ungdomar känner igen. Luther anser att ungdomar behöver böcker som utspelas i miljöer de känner igen. (Pedersen 2009.) Hennes vilja att skriva för ungdomar på ungdomars eget språk leder till språkliga val i texten eftersom miljöerna där romanernas händelser utspelar sig är genuint tvåspråkiga.

Jag undersöker hur författaren använder språket för att nå sitt mål, att få ungdomar att känna igen sig i romanernas miljöer. Den språkliga miljö som svenskspråkiga ungdomar, speciellt i södra Finland, växer upp i och lever i är fascinerande på grund av kontinuerlig påverkan av finskan, både det finska språket och den finska kulturen. Många finlandssvenska ungdomar, åtminstone i städer och tätorter, lever i en tvåspråkig omgivning som hela tiden ger upphov till tillfälliga språklån, eller åtminstone kräver en viss förståelse av sådana.

Jag ser också på författarens beskrivningar av omgivning och yttre förhållanden för att ta reda på i vilken grad finskans påverkan syns i kontexten. Jag kommer att studera hela texten, både det narrativa och romankaraktärernas dialoger. Mitt antagande är att

finskans dominerande ställning i huvudstadsregionen kommer att synas tydligt både i kontexten och i dialogerna i de båda böckerna.

I min undersökning kommer jag att peka på och beskriva de tecken på påverkan av finskan som syns i författarens texter. Jag diskuterar även hur dessa påverkar textförståelsen. När jag diskuterar textförståelsen gör jag det ur en enspråkigt svensk läsares synvinkel, min avsikt är att undersöka i vilken mån tvåspråkigheten i Luthers texter försvårar förståelsen. Jag ser också närmare på hurdana markörer författaren använder sig av för att markera tvåspråkliga sekvenser.

I dialogerna förväntar jag mig att hitta vardagsspråk, ett språk påverkat av den finskspråkiga majoritet som finlandssvenskar ofta lever mitt i. Enligt Saari, som undersökt Helsingfors som talgemenskap, är det vanligt att finlandssvenska ungdomar tar in finska inslag i informella samtal (Saari 2009). Jag vill ta reda på hur Luther använt sig av språkväxling och tillfälliga lån i sina texter för att ge berättelserna lokalfärg och autenticitet.

Eftersom jag vill se på dagens ungdomslitteratur och hur den påverkas av språkliga förhållanden i vår tid valde jag Luthers två senast utgivna ungdomsböcker. Ett delsyfte med min avhandling är också att jämföra de två böckerna med varandra. Böckernas gemensamma drag är att båda är skrivna på 2000-talet och utspelar sig i Helsingfors och i trakterna kring Helsingfors. Jag ser i min undersökning på skillnaderna i de finska sekvensernas längd och frekvens och jämför böckerna med varandra.

1.2 Material

Mitt undersökningsmaterial består av två ungdomsböcker skrivna på 2000-talet av den finlandssvenska ungdomsboksförfattaren Annika Luther. Författaren var bekant för mig sedan tidigare. Min första kontakt med henne som författare fick jag under kursen i barn- och ungdomslitteratur på Vasa universitet våren 2009. Luther är en av få nutida finlandssvenska författare vars målgrupp är ungdomar. *Ivor* gavs ut år 2005 och *Brev*

till världens ände, som är den nyaste av hennes ungdomsromaner, kom ut år 2008. Materialet bör vara nytt för att ge en så genuin bild som möjligt av hur ungdomslitteratur kan se ut i våra dagar. De båda romanerna har också kommit ut i finsk översättning, *Ivoria* år 2009 och *Kirje maan ääriin* år 2008.

1.2.1 Författaren Annika Luther

Annika Luther är en av de mest etablerade svenskspråkiga ungdomsboksförfattarna i vårt land. Humor, samhällsengagemang och spännande intriger är några av kännetecknen på hennes böcker. Det finns en känsla för språket i hennes böcker. Texterna är förankrade i det finlandssvenska Helsingfors med hjälp av finlandssvenska och finska uttryck, som bakas in i texten (Larsdotter 2008).

Om sitt förhållande till svenska språket säger författaren att hon har ett typiskt finlandssvenskt förhållande. Först när hon själv fick barn märkte hon att hon ville ge något av finlandssvenskheten vidare till sina barn, hon ville att de skulle sjunga sånger och läsa böcker som hon kom ihåg från sin egen barndom. Fördelen med att vara finlandssvensk är att man har tillgång till både den finska och den svenska kulturen säger hon i en intervju. (Orava 2009.)

Annika Luther är född år 1958 i Helsingfors där hon fortfarande är bosatt och jobbar. Luther är utbildad biolog med lärarbehörighet, hon arbetar som lektor vid Tölö gymnasium och undervisar i biologi, geografi och humanekologi. Sina somrar tillbringar hon på familjens sommarställe i Bromarv (Orava 2009). Annika Luther vill inte kalla sig författare trots att hon skrivit fem ungdomsromaner, ”Det är trevligt att skriva, men jag är lärare, inte författare” säger hon (Pedersen 2009). Annika Luther har förutom ungdomsromaner skrivit artiklar, översatt facklitteratur och deltagit i en historiebok. Hon har ända sedan ungdomen varit intresserad av historia och läste mest historiska romaner och fantasy. (Orava 2009.)

Annika Luther halkade in på författarbanan under den ekonomiska depressionen på 1990-talet när det blev brist på jobb för en frilansande översättare som var

hemmamamma med små barn. Boken *Bronsåret* var hennes första bok och kom ut år 1995. Bronsåret utspelar sig på två tidsplan mellan vilka man kan förflyttas på magisk väg. Detta grepp är välkänt från fantasy litteraturen och författaren säger själv att hon alltid varit fascinerad av fantasy, t.ex. C.J. Lewis Narniaböcker (Pedersen 2009).

Hennes roman *Brev till världens ände* belönades med Topeliuspriset 2008. Topeliuspriset beviljas årligen en högklassig ungdomsbok. Priset har delats ut sedan år 1946 av Finlands ungdomsförfattare. (Söderströms 2010.) I Annika Luthers böcker möts olika språk, finska, svenska och engelska. T.ex. i romanen *Gårdshuset* förekommer hela repliker på alla tre språken, men också ett ungdomsspråk där språken blandas. Hon tycker om att skriva om och för ungdomar på ett språk som ungdomar känner igen. Luther anser att ungdomar behöver böcker som utspelas i miljöer de känner igen. (Pedersen 2009).

1.2.2 Boken Ivoria

Ivoria gavs ut på Söderströms förlag år 2005. Bokens titel *Ivoria* är namnet på den lek som familjen Sidiki från Elfenbenskusten hittat på för att fördriva tiden under långa och tråkiga timmar av väntan hos olika myndigheter. *Ivoria* fick sitt namn från familjens ursprungliga hemland, Côte d'Ivoire eller Elfenbenskusten, och leken skapades för att hålla liv i barnens minnen av sitt hemland. *Ivoria* blev med tiden en slags ersättning för allt som familjen Sidiki lämnat bakom sig. *Ivoria* fick ersätta både religion, släkt och historia. Genom att prata om *Ivoria* höll föräldrarna minnena från Västafrika vid liv.

Familjen har ansökt om uppehållstillstånd i Finland efter att ha nekats ett sådant både i Frankrike och i Sverige men inte heller i Finland beviljas det. När polisen stormar lägenheten för att utvisa familjen ur Finland flyr bokens huvudperson Alphonse via balkongen in till grannen och vidare ut i det fria. Han är nu ensam och utkastad i ett ruggigt och ogästvänligt Helsingfors i november. Det blir hans räddning att han träffar Una Alexandra Mikkonen under allhelgonanatten. Una är en vanlig, slarvig, varmhjärtad tonårsflicka som är redo att engagera sig i Alphonse och i hans liv. Boken skildrar med stark inlevelse hur Una och hennes vänner Milla och Sampo försöker

hjälpa Alphonse i hans kamp för att få stanna i Finland och kunna slutföra sina gymnasiestudier.

Una, och hennes barndoms barnflicka Milla, människorättsaktivist, som tillfälligt jobbar som städare i Unas skola, inkvarterar Alphonse i ett bortglömt vindsutrymme i skolan. Efter många sorgliga och humoristiska förvecklingar, med inslag av både tonårskarlek och gamla tanter med kikare, får Alphonse tillstånd att stanna i Finland för att slutföra sina studier. Det språk som Una och Alphonse använder sinsemellan är en blandning av Alphonse's sverigesvenska som han tillägnat sig under några år i Malmö och Unas helsingforsiska.

En av bokens goda sidor och en av orsakerna till att jag valt att ta den med i min analys i denna avhandling är möjligheterna för den unga finlandssvenska läsaren att känna igen sig i boken. Det är intressant och givande att läsa en ungdomsbok som bekräftar miljön och atmosfären i den stad man känner till eller bor i. Personerna i boken åker metro och åttans spårvagn, de rör sig längs Runebergsgatan och i Gräsviken. En annan god sida är dialogen med inslag av slang och finska ord och uttryck.

I boken förekommer hela repliker på finska eftersom Una är van vid en tvåspråkig omgivning. Sampo, Millas pojkvän, som är samhällsaktivist och gärna engagerar sig för de svaga, talar helst bara finska och i dialogerna förekommer en naturlig kodväxling. Milla, som ofta blir tolk mellan svenskspråkiga Alphonse och finskspråkiga Sampo, använder uttrycksfullt både svenska och finska ord i samma mening. Detta sätt att skriva har författaren använt sig av för att få läsaren att känna igen sig. För många finlandssvenska ungdomar i dag är det så här verkligheten ser ut. Annika Luther har själv sagt i en intervju att hon vill skriva om ungdomar, för ungdomar, på ett språk som de känner igen (Pedersen 2009).

1.2.3 Boken *Brev till världens ände*

Brev till världens ände är en bok om svartsjuka, skuld och vänskap. Om hur mycket illa man kan göra varandra utan att det märks och om vad som händer sedan.

Huvudpersonerna i boken är Viktor Blomberg och Jesper Madsen-Mörch som är kompisar och just har gått ut nian. Det är deras första sommar med sommarjobb och de annorlunda sociala kontakter som en arbetsplats ger. Pojkarna sommarjobbar på Zoologiska museet som under sommaren skall förberedas för en omfattande sanering. Viktor försöker sälja plastdinosaurier och är flyttkarl medan Jeppe sorterar skalbaggar samt deltar i ett projekt där det gäller att rädda en skog från ett Lidl-bygge.

Viktor som tidigare blivit mobbad i skolan och då blivit omhändertagen av sin enda vän Jeppe, faller på nytt in i sina mindervärdeskänslor. Han blir bara mera osynlig ju mera synlig Jeppe blir. Han retar sig mer och mer på Jeppe som plötsligt blivit så viktig och självsäker. Det är i alla fall vad Viktor tycker och avundsjukan förgiftar honom så till den grad att han till slut tycker att allt Jeppe gör och säger är odrägligt och överlägset. Till slut bestämmer han sig för att spela alla ett spratt. Fast han förstår inte hur illa det kunde ha gått innan det nästan är för sent.

Viktor och Jeppe är båda svenskspråkiga och går i en svensk skola men på arbetsplatsen får de plötsligt mycket mera direktkontakt med finskan. Många av arbetskamraterna är finska och flyttkarlarna är ryskspråkiga ester som pratar ryska och estniska med inslag av enstaka finska ord. Pojkarnas språk är finlandssvenska och boken innehåller många finlandismer och finska ord och uttryck som är vanliga i finlandssvenskt språkbruk.

Bokens händelser utspelar sig i Helsingfors och på familjens sommarställe i Mickelspiltom. Platserna beskrivs trovärdigt med gatunamn och rutter som är tagna direkt ur det verkliga livet. Läsaren får en bild av hur det är att leva som tvåspråkig i en miljö där majoritetsspråket är mycket dominant. Namn på platser och personer är ofta på finska och Luther som själv också lever i denna miljö låter i boken läsaren se hur verkligheten ser ut. I sina kontakter med polisen måste Viktor kunna framföra sitt ärende på finska, han som till och med blir nervös av att tala svenska med polisen. Han måste till exempel bokstavera sitt namn Blomberg för polisen när han anmäler ett överfall som han blir vittne till från sitt fönster.

1.3 Metod

Min undersökning är en deskriptiv analys av två ungdomsböcker. Avsikten med analysen är att identifiera och beskriva drag som kan anses specifika för svenskan i Finland, speciellt i Helsingfors, och hur dessa finlandssvenska särdrag används i böckerna. I avhandlingen använder jag mig genomgående av kvalitativa metoder, både vid närläsningen av de båda texterna och vid analysen. Jag läser båda böckerna och markerar alla ord och uttryck som enligt min bedömning avviker från standardsvenska. Som norm för att avgöra vilka ord som är gångbara i sverigesvenska använder jag Svenska Akademiens ordlista och vid översättningar från finska till svenska Suomi–ruotsi–suursanakirja.

I min avhandling diskuterar jag den språkväxling som förekommer i texterna. I begreppet språkväxling omfattar jag både kodväxling och lån eftersom det är svårt att dra en tydlig gräns mellan dessa begrepp. Definitioner av begreppen kodväxling och lån behandlar jag i kapitel 3.1.

Till viss del använder jag komparativa metoder eftersom det är två ungdomsromaner som analyseras. Det kommer att innebära jämförelser mellan språkbruket i de båda böckerna. Främst kommer jag dock att kontrastera mot standardsvenska och undersöka språkliga drag som avviker från denna.

Undersökningen har också drag av sociolingvistisk forskning eftersom den försöker visa hur omgivningen påverkar språkbruket. Sociolingvistiken är den vetenskapsgren som undersöker språkets funktion i samhället. Inom sociolingvistisk forskning studeras den sociala och kulturella delen av språket, hur språket förändras i olika sammanhang och vad det har för betydelse på vilket sätt vi talar. Samhället påverkar språket och språket i sin tur samhället. (Einarsson 2004: 16.) Man kan alltså tala om tre olika sorters samband mellan språk och samhälle. Samhällsstrukturen påverkar det språkliga beteendet samtidigt som också det motsatta förhållandet råder, dvs. det språkliga beteendet påverkar samhället. Båda förhållandena råder på så sätt att samhälle och språk påverkar varandra. (Einarsson 2004: 17.)

I romanerna *Ivoria* och *Brev till världens ände* förekommer det också tvärspråkligt inflytande från andra språk än från finskan. Jag antar ungdomar ofta tar in lånord från andra språk i sitt vardagsspråk men dessa influenser på språket kommer jag inte att behandla i denna avhandling. Viktor säger t.ex. i exempel 47 att ”chanserna att bli upptäckt nästan null”. Null är tyska och betyder noll och Viktor använder sig av null för att beskriva hur liten risk det faktiskt är att bli upptäckt.

Jag diskuterar de olika typerna av finsk påverkan som kan ses i texterna. För att bestyrka mina belägg för finska influenser presenterar jag exempel på olika typer av finska inslag. De finska inslagen har jag valt att dela in i olika kategorier. Kategorierna som jag använder mig av är lexikal språkväxling, som jag behandlar enligt ordklass, kulturbundna uttryck och finlandismer. Kategorierna har jag kommit fram till deduktivt, genomläsningen gav klara indikationer på tre huvudgrupper för de finska sekvenserna. Jag har valt att i min analys kursivera de ord eller sekvenser som jag analyserar för att betona vad som kan vara svårt för en enspråkigt svensk läsare att tillgodogöra sig.

Jag undersöker också tvåspråkighetsmarkörer i texten. Jag vill veta om författaren markerar finska inslag och i så fall hur och därtill undersöker jag hur mycket hon valt att översätta och förklara finskspråkiga ord och deras betydelser i texten och på vilket sätt hon gör det. Tvåspråkighetsmarkörerna behandlar jag enligt markörernas placering på en glidande skala från explicita till implicita markörer. Eriksson och Haapamäki (2010) har i sin artikel använt sig av denna indelning.

2 BARN- OCH UNGDOMSLITTERATUR

De böcker som jag undersöker med avseende på språkbruket är skrivna för ungdomar. Gränsen mellan litteratur skriven för ungdomar och litteratur skriven för vuxna är inte alltid så klar utan kan sägas vara svävande. Därför diskuterar jag i detta kapitel vad som avses med barn- och ungdomslitteratur och på vilket sätt den skiljer sig från litteratur skriven för vuxna.

Det har visat sig vara svårt för litteraturforskare att få fram en klar och entydig definition på barn- och ungdomslitteratur som allmänt kan accepteras. Inom allmän litteraturvetenskap behandlas barnlitteratur ofta som litteratur av lägre klass och jämförs med t.ex. populärlitteratur eller kvinnolitteratur (Nikolajeva 2004: 13.) Många forskare betraktar också barn- och ungdomslitteraturen som endast en genre. Enligt Nikolajeva är det dock inte fråga om någon enhetlig genre. Inom barn- och ungdomslitteraturen förekommer det romaner som kan placeras inom många olika genrer, t.ex. fantasy, science fiction, äventyr och kärlekshistorier (Nikolajeva 2004: 67-70). Det förekommer också olika typer av tematik i modern ungdomslitteratur. Som exempel kan nämnas kontakten mellan tonåringen och föräldrarna, idrott, politik och olika teman från skolvärlden.

När man talar om barn- och ungdomslitteratur avses vanligen prosaberättelser som oftast motsvarar vuxenlitteraturens romaner. Nikolajeva definierar barn- och ungdomslitteratur som ”litteratur skriven, publicerad, marknadsförd och behandlad av experter med barn som dess huvudsakliga publik”. Med barn avser hon då barn och ungdomar mellan 0 och 18 år, enligt Förenta Nationernas definition. (Nikolajeva 2004: 15.) Därmed kommer definitionen att omfatta båda de kategorier som vi i dagligt tal använder, både barnlitteratur och ungdomslitteratur. I min avhandling kommer jag att använda begreppet ungdomslitteratur enligt Nikolajevas definition.

Typiskt för barn- och ungdomslitteratur har länge varit kravet på ett lyckligt slut men numera råder det inte längre endast idyll i ungdomsromanens värld. Lundqvist (1994: 277–279) säger att den ökade toleransen av vad som kan behandlas i en ungdomsbok

kan sammanfattas som att unga läsare inte längre behöver skyddas från det outhärdliga. Hon anser att det är ett misstag att tro att ungdomar kräver ett uppskruvat tempo i sin litteratur. Ungdomar kräver det samma som vuxna läsare, att författaren litar på sin historia och kastar sig in i historiens våld. Trenden i dag är att gränsen mellan barn- och vuxenlitteratur blir allt suddigare. Detta hänger samman med att också litteratur för barn numera betraktas som ett estetiskt fenomen och barnen ses som aktiva kulturkonsumenter (Nikolajeva 2004:20).

Det för ungdomar typiska talspråket med förenklad syntax och variationslösa ordval är inte längre dominerande inom ungdomslitteraturen även om det alltså förekommer. Fortfarande kan man dock träffa på elliptiska satser och överdrivet användande av skiljetecken, t.ex. tre punkter eller många utropstecken. (Lundqvist 1994: 278.)

Inom barn- och ungdomslitteraturen spelar maktfrågan en betydande roll. Medan det om t.ex. kvinnolitteratur kan sägas att den skrivs om, för och av kvinnor kan denna princip inte överföras på barn- och ungdomslitteratur. När det gäller litteratur för barn och ungdom stämmer mönstret enbart delvis, barnlitteratur är litteratur om och för barn men inte skriven av barn. Nikolajeva konstaterar också att de vuxna jämfört med barnen har obegränsad makt i samhället. Barn har inte möjlighet att delta i det politiska och sociala beslutsfattandet utan förväntas bara lyda regler och förordningar som stiftats av vuxna. Detta uppfattas som en norm både i verkligheten och i litteraturen. (Nikolajeva 2004: 16–17.)

Annika Luthers ungdomsböcker *Ivorja* och *Brev till världens ände* behandlar båda tematik som är förhållandevis vanlig i litteratur skriven för unga läsare. I *Ivorja* avhandlas allvarliga och aktuella teman som invandring och rasism samtidigt som den också berättar historien om två förälskade ungdomar. *Brev till världens ände* behandlar svåra teman som vänskap och svartsjuka. Skolmassakern i Kauhajoki och andra tragiska händelser i vårt land där ungdomar varit inblandade gör berättelsen om Viktor och Jeppe, och om hur det är att växa upp från pojke till man, till läsning som också berör och engagerar äldre läsare.

3 DET TVÅSPRÅKIGA SAMHÄLLET

I detta kapitel tar jag upp några centrala fenomen som är väsentliga att känna till när man diskuterar ett språks direkta och indirekta inverkan på ett annat. Dessa fenomen är bl.a. kodväxling och olika former av lån från omgivande språk samt i svenskan i Finland rikligt förekommande finlandismer. Med finlandism avses ett ord eller uttryck som endast eller huvudsakligen används i svenskan i Finland eller som i Finland används i en annan betydelse än i Sverige (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 6).

Finland är ett officiellt tvåspråkigt land. Regeringsformen av år 1919 stadgar att Finlands nationalspråk är finska och svenska (Reuter 1997: 95). I Finland hade i slutet av år 2008 ca 5,44 % av befolkningen, eller ca 289 000 personer, svenska som modersmål (Statistikcentralen 2010). Finlandssvenskar känner ofta i sin vardag att svenskan i Finland är ett litet språk, ändå är svenskan ett stort språk med sammanlagt mer än 9 miljoner talare. Det är språkets ställning som minoritetsspråk som gör att det känns litet. Svenskan i Finland är ett komplett samhällsbärande språk och kan användas inom alla delar av vårt samhälle. (Tandefelt 2003: 11.)

Finlandssvenskan är en varietet av svenskan, inte ett eget språk. Målet med språkvården på svenska i Finland bör vara att finlandssvenskan inte ska fjärma sig för mycket från den svenska som används i Sverige. Eftersom finlandssvenskan talas i ett annat samhälle med i viss mån en annan kultur än i Sverige måste den få ha vissa särdrag men framför allt skriftspråket bör hållas så nära sverigesvenskan som möjligt. (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 5.)

Alla har vi ett behov av att vara unika men samtidigt vill de flesta ändå vara lika andra. Språket kan då vara ett av flera olika kulturdrag som betecknar ens kulturella hemvist. Tandefelt (1997: 62) har forskat kring språk och identitet utgående från förhållandena i Finland. Hon anser att fastän man skulle tro att det finns ett enkelt samband mellan individers språk och deras identifiering med den ena av språkgemenskaperna är det inte alltid så. Om en individ föredrar att identifiera sig med en annan språklig gemenskap än den vars språk han behärskar bäst kan det hända att det språkliga ursprunget ligger där.

Hon säger också att det kunde antas att den som behärskar båda språken lika bra skulle kunna tänkas vilja identifiera sig med båda språkgrupperna men att det än så länge inte i Finland existerar någon sådan verklig grupp som skulle hållas samman av sin tvåspråkighet. (Tandefelt 1997: 62.)

Visapää har undersökt självidentifikation och språkbruk bland ungdomar i en finlandssvensk skola. I sin undersökning intervjuade hon 13-åringar i ett svenskt högstadium i Helsingfors. Frågan hon ville ha svar på var hurudan språklig identitet de har. I de svenskspråkiga skolorna i Helsingfors utgör de tvåspråkiga eleverna redan en stor del av eleverna. Visapää drar av sin undersökning slutsatsen att det går att urskilja en särskild tvåspråkig identitet. De barn som vuxit upp i ett hem med en svenskspråkig och en finskspråkig förälder håller på att bygga upp en egen identitet. De vill identifiera sig som tvåspråkiga (Visapää 1996: 30.) År 1998 undersöktes lågstadielevs språkbakgrund ur olika synvinklar och resultatet visar att eleverna från tvåspråkiga och finskspråkiga hem, alltså elever som redan från början använt finska vid sidan av svenska, läsåret 1998–1999 utgjorde 35 % av eleverna. Denna grupp är alltså de barn som kan tänkas bli balanserat tvåspråkiga. (Oker-Blom, Geber & Backman 2001: 14.)

3.1 Kodväxling och lån

Kodväxling är en term som används för att beskriva hur talare medvetet växlar mellan två språk eller mellan två språkliga varieteter. Kodväxlingsforskare har inte kunnat enas om en enda allmängiltig modell för tvåspråkiga individers kodväxlingsbeteende (Berglund 2008: 95). Olika forskare har definierat kodväxling på lite olika sätt. I denna avhandling kommer jag att använda mig av den definition som Berglund beskriver i sin doktorsavhandling ”Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling”. Berglund definierar kodväxling som ett bruk av två språk i samma yttrande eller under samma konversation. Kodväxling kan innefatta 1) ett ord, 2) en fras eller 3) en sats/en mening. Kodväxling används som en samlande term för en rad språkkontaktfenomen t.ex. olika former av inlåning. (Berglund 2008: 98-100.) Carol Myers-Scotton (2006: 241) definierar klassisk kodväxling så att den innehåller element

från två eller flera språkvarianter i samma mening, men att grammatiska regler till bara en av varianterna kontrollerar meningen. Hon konstaterar också att den som använder sig av klassisk kodväxling måste vara tillräckligt väl bevandrad i de båda språkens strukturer för att kunna använda sig av de välkonstruerade satser som kodväxling ofta innebär (Myers–Scotton 2006: 242). Kodväxling förekommer både i muntlig och i skriftlig kommunikation. Forskning om kodväxling har dock främst varit inriktad på muntlig framställning.

I samtal mellan tvåspråkiga är det vanligt med kodväxling förutsatt att bägge deltagarna förfogar över dubbla register (Börestam & Huss 2001: 95). Officiellt är ca 5,4 % av Finlands befolkning svenskspråkig men gränsen mellan språken är i praktiken inte så skarp (Statistikcentralen 2010). Detta beror på att den officiella språkstatistiken endast visar vilket språk som angetts som modersmål i folkbokföringen men svenskan i Finland omfattar också i praktiken ett stort antal nominellt finskspråkiga som genom äktenskap, familjebakgrund med en svensk förälder, utbildning, yrkesverksamhet eller en bakgrund som sverigefinnar talar svenska ofta och i många sammanhang.

Kodväxling är vanlig bland tvåspråkiga och forskare (bl.a. Grosjean 1982) har dokumenterat att kodväxling är en viktig del av tvåspråkiga barns och vuxnas vardag. För tvåspråkiga är kodväxling en naturlig aktivitet i samspelet med andra människor. Speciellt enspråkiga människor har länge haft en negativ inställning till kodväxling och ansett att den bara är en blandning av två språk utan regler och inte för något gott med sig. Ofta har det framhållits att tvåspråkiga inte lär sig någondera av språken ordentligt. Det är värt att notera att det inte egentligen finns några bevis för att kodväxling leder till halvspråkighet, att individen inte behärskar något av språken ordentligt. (Grosjean 1982: 146–147.) Tvärtom är det dokumenterat att tvåspråkiga som kodväxlar, mycket väl behärskar de språk de växlar mellan. Det betyder att det inte nödvändigtvis är brister i ordförrådet som gör att individer i samspel växlar mellan två språk. (Aarsæther 2003: 105.) Kodväxling förekommer i samtalssituationer när situationen förändras t.ex. när det kommer in nya deltagare. Kodväxling kan också förekomma utan att samtalssituationen förändras om deltagarna därigenom uppnår andra kommunikativa mål. Detta kallas metaforisk växling och visar att kodväxling inte ska ses som ett negativt fenomen utan

som ett uttryck för språklig kompetens. (Aarsæther 2003: 109.) Kodväxling kan alltså anses vara ett uttryck för kreativ användning av språkliga resurser och är ett positivt samtalsfenomen som vittnar om en hög språklig kompetens i två språk. Kodväxlingen är också en samtalsresurs. (Aarsæther 2003: 127-128.)

I min avhandling använder jag begreppet språkväxling när jag diskuterar språkbyte i texterna. Jag har valt att använda språkväxling för att i begreppet kunna innefatta både kodväxling och tillfälliga ordlån.

3.2 Finlandismer

I Finlandssvensk ordbok definieras en finlandism som ett ord eller ett uttryck som huvudsakligen används i svenskan i Finland. En finlandism kan också vara ett ord eller ett uttryck som i finlandsvenskan används i annan betydelse än i svenskan i Sverige (af Reijonen–Hällström & Reuter 2008: 6). Finlandismerna har olika ursprung och är av varierande ålder. Finlandismer kan vara arkaismer d.v.s. föråldrade uttryck o. dyl., de kan också bero på inflytande från andra språk eller från finlandssvenska dialekter. Finlandismer som beror på inverkan från finskan kallas fennicismer och de som kommit in i språket från ryskan kallas russicismer. Bara en liten del av finlandismerna som förekommer är sådana som alltid används i stället för motsvarande rikssvenska ord och uttryck. (Reuter 1997: 99.)

Ett språk är inte något statiskt och enhetligt utan det är naturligt att det varierar och förändras med tiden och med de människor som använder det. Det finns en del ord som tidigare var allmänna i svenskan men numera används endast i Finland, t.ex. *barberare* (frisör). En del finlandismer kommer från finlandssvenska dialekter t.ex. *ped* (cykel). Många ord och konstruktioner kommer från finskan, t.ex. *lönegrop* från finskans *palkkakuoppa* och *fjärrljus* från finskans *kaukovalot*. De här orden förekommer inte i sverigesvenska, i Sverige säger man att lönerna *släpar efter* och på bilen använder man *helljus*. I de här fallen är det fråga om översättningslån.

Frågan om bruket av finlandismer väcker tidvis livliga diskussioner, bland språkvårdare och andra experter. Det finns inget entydigt svar på när, var och hur finlandismer kan användas. Var och en som talar svenska i Finland bör vara medveten om dessa och ta ställning till när det är lämpligt med finlandssvenska ord och uttryck samtidigt som det är bra att i officiella sammanhang eller i kontakter med svenskspråkiga i Sverige känna till de vanligaste fallgroparna. I vardagliga och inofficiella sammanhang kan finlandismer berika språket. (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 9–10.)

Finlandismer förekommer på alla språkliga nivåer: uttal, morfologi, syntax, lexikon och semantik (Reuter 2000: 10). De finlandismer som jag granskar i min avhandling är främst lexikala. Lexikala finlandismer är den vanligaste förekommande kategorin av finlandismer. I min avhandling har jag använt Finlandssvensk ordbok som uppslagsverk när jag bedömer om ett ord kan räknas till gruppen finlandismer. Ordboken omfattar ca 2550 uppslagsord. Den omfattar officiella finländska ord och uttryck, svenska ord för finländska företeelser, stilistiskt neutrala finlandismer, vardagliga uttryck, dialektfärgade uttryck, slangord och rent finska ord om de är väletablerade i finlandssvenskan. (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 6.)

3.3 Flerspråkighet i skönlitteraturen

Som tidigare konstaterats är Finland ett tvåspråkigt land och det är naturligt att det förhållandet också påverkar det språk som finländska författare använder. Miljön för finlandssvenskar i Finland, speciellt i de södra delarna, är kraftigt påverkad av majoritetsspråket. I Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland understryker Tandefelt ”Att på svenska återge en finländsk verklighet – svensk-, finsk- eller tvåspråkig – i skönlitterär form kräver ett språk med lokalfärg” (Tandefelt 2003: 144). Finska ord eller satser i en annars svensk text ger lokalfärg, läsaren blir medveten om det omgivande samhället och de språkförhållanden som råder där. Språkväxlingen kan också ge läsaren andra upplevelser. Att flerspråkig text inkluderar och exkluderar olika läsare kan också betraktas som någonting fruktbart (Tidigs 2007).

Litteraturvetaren och kritikern Michel Ekman har i sin artikel behandlat svårigheterna att skriva på svenska i Finland i dag. Enligt Ekman finns det åtminstone tre språkliga svårigheter. För det första är rent finlandssvenska miljöer sällsynta, många gifter sig och bildar familj över språkgränsen. För det andra präglar finskan miljöerna och språket mister många av sina konnotationer när det översätts. Dessutom är talspråket, speciellt hos ungdomar, starkt präglat av finskan. Dessa språkliga svårigheter märks enligt Ekman speciellt på att många författare har svårt att skriva lediga och naturliga dialoger. Den finlandssvenska som finns är uttryckligen ett talspråk och det leder till att den förvandlas när den fångas i skrift. (Ekman 1995: 210 – 212.)

När författaren gör språkval för dialoger blir det en kompromiss mellan strävanden att skapa en så trovärdig dialog som möjligt och samtidigt kunna berätta så begripligt som möjligt (Lilius 1989: 116). Språkvalet påverkas också av de faktorer som, enligt sociolingvister som t.ex. Grosjean (1982: 135–145), också i andra sammanhang förorsakar språkliga variationer inom ett språk eller mellan språk, d.v.s. situationen, samtalspartnern, ämnet och det språkliga yttrandets funktion

Forskning inom kodväxling har under åren främst riktat in sig på muntlig kommunikation. Kodväxling är dock ett känt fenomen också i skönlitteratur. Speciellt vanlig är växlingen mellan språk i minoritetslitteratur som t.ex. den finlandssvenska (Eriksson & Haapamäki 2010). Skönlitteratur skriven på svenska i Finland har sedan gammalt innehållit litterär flerspråkighet. Redan på 1850-talet hittas exempel på litterär flerspråkighet hos bl.a. Zacharias Topelius och under 1900-talet t.ex. hos lyrikern Elmer Diktonius. Finska har således sedan länge fogats in i svenska texter som skrivits i Finland. (Tidigs 2007.)

En av de mest kända nutida finlandssvenska författare som använder sig av både finska och svenska i sina böcker är Kjell Westö. I sin romansvit om Helsingfors, skriven på svenska, blandar han på ett naturligt sätt in både enstaka ord och hela repliker på finska och ger därmed en bild av de språkförhållanden som rått i Helsingfors under olika tider. Eriksson och Haapamäki diskuterar i sin artikel Westös språkväxling i romanen *Drakarna över Helsingfors*, och konstaterar att han är en författare med gedigna

kunskaper i finska. Han är dessutom verksam i ett tvåspråkigt samhälle och man kan anta att en stor del av hans läsare kan tillgodogöra sig också sekvenserna på finska. (Eriksson & Haapamäki 2010.)

I Sverige har Jonas Hassen Khemiri väckt diskussioner med sin bok *Ett öga rött* som är skriven på en form av förtortssvenska, s.k. blattesvenska. Språket, vars påverkan syns i Khemiris bok, är arabiska. Han lanserades som invandrarförfattare och en av de första som skrivit på äkta rinkebysvenska. Boken visade sig dock inte vara skriven på rinkebysvenska utan på ett av författaren påhittat språk med inslag av förtortsslang (Pettersson 2006).

Eriksson och Haapamäki vill i sin artikel ”Att analysera litterär flerspråkighet” föra fram en modell för analys av flerspråkighet i skönlitteratur. Författarna skiljer i sin artikel mellan två olika kategorier av språkväxling, latent och manifest. Latent språkväxling innebär att läsaren av kontexten förstår att också ett annat språk än det som texten är skriven på är närvarande i texten. Den latent språkväxlingen kan ges tillkänna genom att författaren genom kommentarer uttrycker att något i texten försiggår på ett annat språk, t.ex. genom att säga att någon av personerna talar engelska. Latent språkväxling kan också uttryckas genom att handlingen är förlagd till ett land där de flesta invånarna talar ett visst språk och läsaren själv drar slutsatsen att så sker även i textens handling. (Eriksson & Haapamäki 2010).

I min avhandling kommer jag att koncentrera mig på det som Eriksson och Haapamäki i sin modell för analys av litterär flerspråkighet kallar manifest språkväxling. Manifest språkväxling syftar på texter som innehåller enskilda ord eller längre sekvenser på ett annat språk än det språk som huvudsakligen använts i texten. Manifest språkväxling kan förekomma med varierande frekvens (Eriksson & Haapamäki 2010.) Det kan t.ex. förekomma enskilda ord som endast en viss person på några få ställen i texten använder sig av, en finlandism är ett bra exempel. Huvudpersonen säger t.ex. alltid *roskis* när han avser soppåsen eller någon säger *tennistossor* i stället för fritidsskor. Ordet kan förekomma genomgående i hela boken eller endast en gång. Frekvensen kan också variera genom att någon av romankaraktärernas repliker alltid skrivs på ett från textens

huvudspråk avvikande språk. Jag kommer att behandla språkväxlingsfrekvensen i kapitel åtta, där jag jämför de två ungdomsromanerna ur olika perspektiv.

Språkväxlingssekvenserna varierar även i fråga om hur explicit eller implicit sekvenserna är markerade. Författaren kan låta språkväxlingen följas direkt av en översättning eller också låta sekvensen stå helt omarkerad. En replik skriven på finska i en text vars huvudspråk är svenska kan antingen följas av en översättning, den kan följas av en förklaring som återger repliken med andra ord fast på svenska eller den kan stå helt omarkerad. (Eriksson & Haapamäki 2010.)

Den tredje och sista kategorin, som Eriksson och Haapamäki behandlar som en underkategori till manifest språkväxling, är integrering. Integrering betyder hur väl språkväxlingssekvensen är anpassad till det inlånade språket grammatiskt, alltså det kan vara fråga om enstaka finska ord som är anpassade till svenskans grammatiska system eller finska ord som behållit sina ursprungliga finska böjningsmönster. (Eriksson & Haapamäki 2010.)

4 LEXIKAL SPRÅKVÄXLING ENLIGT ORDKLASS

Språkväxling i en individs språk kan bestå av enstaka ord eller av hela satser och meningar (se avsnitt 3.1). Eftersom händelserna i denna undersöknings två romaner utspelar sig i Helsingfors, bland svenskspråkiga ungdomar omgivna av finska i sin vardag, ses i texterna finska ord inbäddade i svenska meningar. Tandefelt konstaterar att ett frekvent bruk av finska ord när man primärt använder svenska inte är ovanligt bland svenskspråkiga talare i finskdominerade miljöer. Hon konstaterar dock att sådant språkbruk främst hör hemma i vardagligt tal (Tandefelt 2001: 41). Språklån kan bestå av ord från olika ordklasser. Jag har i detta kapitel valt att se närmare på ord ur olika ordklasser som i texten står ensamma, dvs. ett finskt ord i en annars helt svensk sats eller mening. Det vanligaste är att vi lånar substantiv men även andra ordklasser kan komma i fråga, då främst verb och adjektiv (Börestam & Huss 2001: 70). Interjektioner är också en ordklass som ofta inlånas. Interjektioner är uttrycksord som utgör spontana uttryck för känslor (Norstedts svenska ordbok 2007).

Min analys är en deskriptiv analys där jag beskriver de inslag av finska sekvenser som förekommer i romanerna. Luther skriver dock för ungdomar och hon använder ofta även inslag från andra språk än finskan i sina böcker. Jag har i min analys valt att inte redogöra för alla exempel utan valt de exempel som är relevanta för min undersökning. Jag kommer därför inte att kommentera sekvenser på andra språk än finska.

4.1 Substantiv

Ordklassen substantiv hör till de öppna ordklasserna som lätt tar in nya ord. Också i romaner är det lätt att låna in substantiv på ett främmande språk om de kan användas i grundformen. Problem med anpassningen kan uppstå när lånord skall användas i sådana konstruktioner som kräver böjning (Edlund & Hene 1992: 110).

I *Brev till världens ände* har huvudpersonen Viktor sitt första riktiga sommarjobb och omgivningen är till stor del finskspråkig. Detta leder lätt till att termer och begrepp som

används i arbetslivet för många på arbetsplatsen endast är bekanta på finska. Eftersom Viktor jobbar på Zoologiska museet är orden som används i boken ofta termer från biologins ämnesområde.

- Ex. 1 Dessutom finns här både gammal granskog, lehtoja och ett jättefint nevakärr på ett ganska litet område och om vi kan yhdistä det med Noux det blir ännu bättre (Luther 2008: 93–94).

Det är filosofie doktor Saara Pohjankuru, pojkarnas chef, som beskriver problemet med att rädda ett skogsområde undan grävskoporna. Hon tar med sig pojkarna som assistenter för att undersöka ett skogsområde och de får då lyssna till hennes svenska som innehåller en stor mängd finska ord. *Lehto* betyder lund på svenska. *Nevakärr* är ett sammansatt ord. Ordet är sammansatt av det finska ordet *neva* som betyder myr, mosse och det svenska ordet kärr. (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004.) I meningen används också ett finskt verb, *yhdistä* (se avsnitt 4.2 om verb). Orden *lehto* och *neva* är finska termer ur biologins ämnessområde. I kontexten kan utläsas att orden är beteckningar för någonting som förekommer i naturen och som är värda att skyddas. *Lehto* kan inte förstås utan översättning men *nevakärr* ger en koppling till kärr och det är lätt att förstå att det är fråga om ett kärr av något slag. Exempel 2 innehåller också ett ordföljdsfel. ”... om vi kan yhdistä det med Noux det blir ännu bättre” är en villkorsbisats där ordföljden ska vara finit verb + subjekt.

Eftersom Viktor jobbar på Zoologiska museet förekommer också namn på djur och växter på finska. Nedan följer exempel på en fågelart.

- Ex. 2 Pekka trodde att han såg ett glidekorre men det var bara en räkättirastas (Luther 2008: 96).

Också här är det Saara Pohjankuru som talar. *Räkättirastas* (latin *Turdus pilaris*) är en fågel vars läte är ett hest skvattrade, på finska räksytys (Koskimies 1998: 295). På svenska heter fågeln björktrast. I *Brev till världens ände* används *räkättirastas* bara för

att beskriva en fågelart som ofta påträffas. I exempel 2 finns också ett genusfel, ekorre är utrum och meningen borde lyda: Pekka trodde att han såg en glidekorre.

Det förekommer också andra typer av substantiv. När Viktor vill beskriva att han känner sig ensam och övergiven på grund av Jeppe's engagemang i sitt sommarjobb berättar han lite om vad Jeppe sysslar med.

Ex. 3   Jeppe satt som limmad i sitt mörka rum och sorterade skalbaggar på urakka, eftersom tiden för Saaras undersökning höll på att rinna ut (Luther 2008: 120).

Urakka används här i betydelsen ackord, som betyder avtal om att lönen baseras på utfört arbete och inte på åtgången tid (Norstedts svenska ordbok 2004). Kan också betyda entreprenad exv. lägga ut ett arbete på entreprenad (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Urakka* är ett finskt ord som också förekommer i svenska dialekter t.ex. i Karlebytrakten. Här får läsaren enligt min mening inga ledtrådar till vad *urakka* kan betyda. *Urakka* kunde tänkas syfta på någonting i omgivningen där Jeppe jobbar eller också kan *urakka* kanske konkret betyda det underlag där han sorterar skalbaggar. Undermeningen med denna kommentar kan lätt gå den svenskspråkiga läsaren förbi. Min tolkning av denna kommentar är att den sägs av Viktor med en underton av förlöjligande, Jeppe sorterar skalbaggar som om han trodde att han skulle få mera betalt ju flera skalbaggar han hunnit sortera.

Också Alphonse använder sig av finska ord fastän han ännu inte hunnit lära sig språket ordentligt. En del ord är sådana som han inte kunnat undgå att höra.

Ex. 4   Och alla muttakuonor ser lika ut, instämde Alphonse som blivit beskylld för allt från tjuvåkning till bilstöld och vandalism, bara för att han bodde i samma stadsdel som ett gäng coola kurdpojkar han aldrig växlat ett ord med (Luther 2005: 77).

Mutakuono är finskans motsvarighet till svenskans svartskalle (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004) och kan uppfattas som nedsättande om mörkhyade invandrare. Att

stavningen av ordet är felaktig är ett försök av författaren att visa att det är ett ord som fonetiskt är svårt för Alphonse att uttala.

Det är ett vanligt grepp i flerspråkig litteratur att låta flerspråkighet träda fram i romankaraktärernas repliker, på det sättet får texten lokalfärg och läsaren ges en bild av en flerspråkig omgivning. Flerspråkig påverkan kan också ges synlighet i berättarens språk. I *Ivorja* använder sig författaren Annika Luther av en tredjepersonsberättare. Luther använder finska ord också i berättarens röst, inte endast i replikerna. Det typiska för en sådan tredjepersonsberättare är att alla personer omnämns som han eller hon (Nikolajeva 2007: 147). När Una funderar vad hon ska bjuda sina vänner på använder hon ett främmande ord, ett blandlån.

Ex. 5   När Katarina var inne i sitt mest feministiska skede för ett antal år sedan brukade hon alltid bjuda sina hihhuliväninnor på det (Luther 2005: 64).

Hihhuliväninnor är ett ord sammansatt av svenskans väninnor och finskans *hihhuli*. Enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) används *hihhuli* om laestadian. Det används också i vardagligt tal om fanatiker. Läsaren får inte veta mera om dessa väninnor, det ges inga ytterligare förklaringar till vad för slags människor *hihhuliväninnor* är. Läsaren ges ett intryck av att *hihhuli* har någon form av koppling till veganism eftersom Una i texten förbereder mat som också veganen Sampo kan äta eller också kan läsaren möjligen koppla *hihhuli* till feminism. Det sägs dock inte i texten vad *hihhuli* betyder.

4.2 Verb

Verb hör liksom substantiven till de typiskt öppna ordklasserna och det är lätt att bilda nya verb i svenskan. Ordklassen verb är klart avgränsad mot andra ordklasser genom böjningen. (Hultman 2003: 140.) I analysmaterialet förekommer många finska verb som anpassats till svenska och böjs enligt svensk modell. Här skiljer sig verbanvändningen från användningen av substantiv eftersom substantiven ofta används utan att anpassas till svenska.

I *Brev till världens ände* används verbet *hakata*. I boken står Viktor stum medan Maira gråter så hon skakar. Hon har ännu en gång råkat illa ut och vill anförtro sig.

Ex. 6 Och då sa jag sade att han får flytta ut genast och han hackade och skakade mig så jag bara flög och sedan stack han och var borta hela natten och nu var han här igen när jag kom på morgonen! (Luther 2008: 101).

Det svenska ordet *hacka* kan förekomma både som substantiv och som verb. Verbet *hacka* betyder bokstavligen bearbeta med *hacka* (SAOL 2006). Det som Maira avser när hon använder *hacka* i exempel 28 är en av finskans betydelser av ordet *hakata*, nämligen slå. *Hakata* kan också betyda bulta, banka och hugga skog (Suomi– ruotsi–suursanakirja 2004). *Hakata* används i finskan ofta också när misshandel eller slagsmål avses.

I exempel 1 använder Jeppes förman Saara Pohjankuru verbet *yhdistä*. På finska är verbets grundform *yhdistää* och verbet kan användas i många olika betydelser bl.a. förena, koppla samman, sammanslå och införliva (ibid). I ovan nämnda text används verbet i betydelsen koppla samman. Noux nationalpark ligger väster om Helsingfors, i Vichtis, Esbo och Kyrksläotts kommuner. Tanken bakom Saaras uttalande är att om det fina skogsområdet som hon och medhjälparna försöker rädda kunde kopplas samman med Noux så kunde kanske opinionen vändas emot ett nybygge. *Yhdistää* används här på svenskt sätt när hon säger *om vi kan yhdistä det med Noux*. Verbet *yhdistää* används alltså på samma sätt som svenskans förena eller koppla samman skulle ha använts. Det är utbytbart med ett svenskt uttryck, man kan säga *om vi kan koppla samman det med Noux*.

Yhdistää är ett finskt ord som är svårt att förstå för en svenskspråkig. I boken *Brev till världens ände* i kapitel 16 ger sig Viktor och Jeppe iväg ut i skogen med två forskare från zoologiska museet. Avsikten är att hitta orsaker för att om möjligt kunna stoppa den planerade skövlingen av ett skogsområde i Esbo. Efter en tung och varm förmiddag utan ett enda lovande fynd är Saara besviken och förklarar för pojkarna vad hon hoppats hitta.

Ex. 7 ... och om vi kan yhdistä det med Noux det blir ännu bättre!
(Luther 2008: 93–94).

Förutom det finska verbet *yhdistä* använder författaren också ordet Noux i samma mening. Noux är det svenska namnet på stadsdelen Nuuksio i Esbo stad och känd för nationalparken Noux (på finska Nuuksion kansallispuisto). I Saaras replik ges inga förklaringar som kunde vägleda läsaren. Genomskinligheten i texten blir lidande eftersom det i samma replik finns många finska ord, *lehtoja*, *nevakärr* och *yhdistä*. Inte heller Noux kan anses så välkänt, för läsare utanför södra Finland, att det inte skulle ha krävt ett kompletterande tillägg. Ett litet tillägg, som t.ex. nationalpark, efter Noux skulle i hög grad öka förståelsen av repliken.

Viktor som bor i en tvåspråkig omgivning är van vid att regelbundet höra finska och ofta också vara tvungen att själv tala finska. För honom känns det naturligt att använda sig av finska ord.

Ex. 8 Jag drog den hastigt över kläderna och började inse att det var jag som förväntades korja undan högen (Luther 2008: 55).

Viktor kommer in i ett rum där det ligger en hög med illaluktande avfall, och han förstår att det är hans uppgift att ta itu med arbetet att röja undan avfallshögen. *Korja* kommer från finskans *korjata*. *Korjata* har enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) flera olika betydelser. Det betyder 1 a) reparera, laga 1 b) rätta till, justera 1 c) korrigera, ta vara på, bärga 2) bärga, röja undan, skaffa undan, skörda. *Korja* används här i betydelsen röja undan, skaffa undan.

Korja används i texten på samma sätt som ett svenskt ord. *Korja* har använts som ersättning för verben röja eller skaffa undan, och med samma partikel som dessa verb skulle kräva på svenska. På finska är ordets infinitivform *korjata*. Använt på svenskt sätt i en svensk mening är den rätta formen också infinitiv. Här har infinitivformen avkortats till *korja* och verbet får då en mera talspråklig form.

Det språkliga inflytandet syns också i hur finskspråkiga personer i böckerna uttalar svenska ord. För att beskriva det finska uttalsmönstret som avviker från det svenska har Luther skrivit dialogerna enligt hur personen uttalar orden.

- Ex. 9   ... vi pehööver allt vi får, men egentligen vi poorde ha nånting sexigare. Om du *oppserverar* sälär här i Kakarlampi – hon visade mot sjön med en dramatisk gest – jag ger dig tyysen possar (Luther 2008: 95).

I uttalet av konsonanter i orden ”pehööver” och ”oppserverar” ses skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska. Det finlandssvenska uttalet uppvisar ofta vissa äldre drag samt påverkan från finskan. Den tonlösa klusilen p förekommer både i finskan och i finlandssvenskan, den borde dock uttalas med kraftigare explosion på finlandssvenska än på finska. (Reuter 1977: 26–29.) Klusilen b (på finska pehmeä p) är svår för många finstalande, både att uttala och att höra skillnaden. I exempel 9 har författaren skrivit b som p för att beskriva en finstalandes uttal. Det torde dock inte bereda någon läsare svårigheter att förstå vad personen menar. Speciellt om läsaren uttalar orden högt ökar möjligheten att förstå vad som avses.

Författaren har också i verbanvändningen använt talspråk och sammanblandningar av finska och svenska.

- Ex. 10   Pekka sade ”Odotappas” och gav alla rep och spadar till mig som stod där beredd (=sysslolös) och bara såg proffsig ut (Luther 2008: 90).
- Ex. 11   Venttaas nyt ... vem känner vi som vet någonting om uppehållstillstånd och utvisningar? (Luther 2005: 108).

Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) ger ordet *odotapas* betydelsen 1) vänta bara; du ska få se på annat eller 2) *odota(pa)s* kun mietin, låt mig tänka efter. I exempel 10 är det fråga om det andra alternativet. I boken försöker Jesper vara duktig och bära alla grejorna själv men tappar hälften varpå Pekka tar sig en funderare, *odotapas* (sv. låt mig tänka efter), och sedan kommer med sitt förslag för hur arbetet ska fördelas. Ordet

skrivs med två p för att visa hur det används i talspråket. *Venttaas* i exempel 11 betyder egentligen samma sak. *Ventata* är enligt ordboken ett slangord som betyder vänta (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). I exempel 11 från Ivoria används ordet *venttaas* tillsammans med det finska ordet *nyt*, som betyder nu, i betydelsen vänta lite, låt mig tänka efter. Det är Milla som tänker högt för sig själv. Slangordet *ventata* kommer från svenskans vänta. En svenskspråkig läsare har här svårt att förstå betydelsen av dessa uttryck. *Odotappas* ger inga ledtrådar till vad det kan betyda, inte heller sammanhanget där ordet används hjälper läsaren. Inte heller i repliken där *venttaas* används får läsaren veta vad ordet betyder men förståelsen av sammanhanget påverkas inte i nämnvärd grad.

4.3 Adjektiv

Adjektiv hör till de öppna ordklasserna och vi får ständigt in nya adjektiv i vårt språk. Adjektiven anger egenskaper eller tillstånd och kan ibland vara svåra att avgränsa mot andra ordklasser, t.ex. mot adverb. (Hultman 2003: 76–77.) Nya adjektiv tas ofta i bruk p.g.a. behovet att uttrycka värderingar. Många värderande adjektiv kan med tiden förlora sin expressivitet och därför uppstår behovet att fylla på ordförrådet (Edlund & Hene 1992: 77–78). I svenskan som talas i Finland kan adjektiv lånas in från finskan.

Ex. 12   Ganska paha början på ditt nya jobb! Ursäkta om jag sätter mig här vid andra bordet. Du luktar lite gammalt på något sätt...(Luther 2008: 56).

Paha är ett direkt lån från finskan och betyder ond, elak, dålig, obehaglig (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Betydelsen kommer tydligt fram i texten eftersom läsaren först får veta vad Viktor arbetat med och sedan också får höra hans vänners kommentarer. Luktar används endast om något som luktar illa och därmed förstår läsaren att *paha* syftar på något negativt.

Även andra korta expressiva adjektiv på finska förekommer i texterna. Exemplet 13 och 14 ger exempel på användningen av finska adjektiv som genom kontexten ger läsaren ledtrådar som förbättrar förståelsen.

Ex.13   Hyvä poika! (Luther 2008: 91).

Ex.14   Skall jag få en kiva styvis som tafsar på mig i badrummet nu också? (Luther 2005: 15).

Hyvä i exempel 13 betyder bra, god, duktig (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Det finns inte alls förklarat i texten vad repliken betyder men fortsättningen ”Hon klappade mig skämtsamt och moderligt på huvudet” får läsaren att förstå att det betyder någonting positivt. Poika, som påminner om svenskans pojke, och används tillsammans med *hyvä* och en positivt laddad mening gör att betydelsen torde bli klar för läsaren. Kiva (ex. 14) betyder skojig, rolig, trevlig (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Kiva är ett adjektiv med positiv betydelse men i detta sammanhang ges hela repliken en ironisk prägel. Det är inte så lätt för en helt svenskspråkig läsare att först denna skillnad, adjektivet kiva med positiv betydelse men ändå blir replikens betydelse negativ. Också kombinationen kiva + styvis kan orsaka problem för läsaren. Styvis är ett slangord som i texten används för styvfar. Genom att googla på internet kan konstateras att styvis också används i sverigesvenska.

I texterna förekommer också längre adjektiv utan att läsaren ges översättning eller förklaring till vad ordet betyder.

Ex. 15   Det är så surullista. Mersurna kör fram och tillbaka och till nästa de planerar golfbana på myren.(Luther 2008: 177.)

Surullista (grundform *surullinen*) är ett finskt adjektiv som betyder sorgsen, sorglig, bedrövad, tragisk, tråkig (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Adjektivet används här i betydelsen sorglig, och skulle på svenska lyda ungefär Det är så sorgligt (egen översättning). *Surullinen* har här inlånats för att fylla en tillfällig lucka i sändarens ordförråd. Det är den finskspråkiga Saara som talar och hon har ibland svårt att uttrycka

sig på svenska. *Surullinen* är helt integrerat i texten, ordet har behållits i sin ursprungliga finska böjningsform, *surullista*. Det finns ingen översättning av ordet, inte heller finns det några ledtrådar till vad *surullista* betyder. Här är ett typiskt exempel på att författaren inte alltid ger ledtrådar till vad de finska sekvenserna betyder. Ordet *mersurna* däremot är slang för Mercedesarna, alltså bilar av märket Mercedes. En liknande förkortning, *merca*, används också i sverigesvenska och underlättar en svenskspråkig läsares förståelse av sekvensen.

4.4 Interjektioner

En interjektion kan sägas vara ett mellanord, ett ”ord som har kastats emellan”. Interjektioner används mest i talspråk och i skrift som återger talspråk. Interjektioner kan uttrycka känslor, vara beskrivande, vara svarsord eller vara bundna till kommunikationssituationen och ha sina funktioner som stöd i samtal. (Hultman 2003:192.) Interjektioner som hälsningsord och svarsord tycks vara lätta att låna in i kontaktspråk. Också svordomar som t.ex. *perkele* och *shit* lånas lätt som ordlån. Introduktionen av sådana ordlån underlättas av att de ofta står ensamma och därmed inte behöver anpassas till det låntagande språket. (Edlund & Hene 1992: 78–79.) Enligt Hultman (2003: 193) är det svårt att dra klara gränser mellan interjektioner och andra ord som används i utrop men som exempel i denna avhandling använder jag mig av interjektioner som är lätta att identifiera.

Ex. 16   Änteksi, änteksi! sade häxmästaren av Angmar och drog bort huvan från ansiktet så att Una kunde se att han inte bara hade vackra tänder utan vacker näsa, haka och panna också (Luther 2005: 32).

Det här exemplet beskriver Unas och Alphonses första möte och eftersom mötet sker i Helsingfors känns det också för Alphonse nödvändigt att börja samtalet på finska. Una uppfattar genast av hans två första ord att han inte är finskspråkig och övergår till engelska och vidare till svenska. *Anteeksi* är finska och betyder förlåt, ursäkta (Suomi–

ruotsi–suursanakirja 2004). Stavningen av ordet försöker ge en bild av Alphonses uttal, Alphonse som lärt sig sin svenska i Malmö. Läsaren får inte veta vad äntteksi betyder.

Ex. 17   Nå voj vittu! (Luther 2005: 50).

Una uttrycker i exempel 17 sin frustration över att kylskåpet är tomt. *Vittu* är finska och betyder enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) 1) fitta 2) svordom: *voi vittu!* fy fan! fan också! *Voj vittu* används här som svordom och ger ett vulgärt intryck. *Voj* är en interjektion som enligt SAOL (2006) anger jämmer, *voj* används på svenska och *voi* på finska. I de båda ungdomsromaner som jag analyserar används *vittu* frekvent av ungdomar. Också Viktor svär ofta på finska fastän läsaren fått veta att han är svenskspråkig och ”talar nätt och jämnt finska själv” (Luther 2008: 60). När han blir frustrerad över att allt går så mycket lättare för Jeppe, Jeppe har nästan en blondin och dessutom har han ännu en gång lyckats manövrera ut Viktor, tar han till starka ord.

Ex. 18   Vittus Jeppe! Vittus vittus vittus Jeppe igen! (Luther 2008: 110).

Ungdomarna i romanerna använder också andra svordomar. Det är lätt att svära på ett språk som inte är ens eget modersmål. Svordomar kan användas utan att böjas enligt det låntagande språket och en svordom är bara ett fult ord.

Ex. 19   Maskinrumsdörren, som naturligtvis var låst ... Perkele! och stegen förstås, men där stod säkert en polis på vakt redan! (Luther 2005: 195).

Perkele är en finsk svordom och definieras enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) som 1) djävul och 2) svordom: satan; djävlar; fan i helvete. Edlund och Hene (1992: 78) ger *perkele* som exempel på en interjektion som lätt tycks lånas. En svordom är lätt att använda i det låntagande språket eftersom den kan användas i sin originalform utan att behöva anpassas. *Perkele* kräver knappast någon översättning för att förstås av de flesta läsare.

Hälsningsfraserna och orden som ungdomarna i Luthers romaner hälsar på varandra med är sådana som ofta används av både svensk- och finskspråkiga ungdomar. Luther understryker vilket språk de sägs på genom stavningen.

- Ex. 20   No moi Una, mä aattelinkin just sua! där stod Milla som varit barnvakt åt Una när hon var för liten för att vara ensam hemma medan Katarina jobbade kväll (Luther 2005: 62).
- Ex. 21   Hej Milla! Una kramade henne häftigt och var plötsligt själagläd över att träffa någon som hon kunde lita helt på, ... (ibid).

I exemplen 20 och 21 är det Una och Milla som av en slump träffas i mataffären. Här ses ett bra exempel på språkväxling. Språkväxling förutsätter tvåspråkighet. Enligt Börestam och Huss (2001: 76) är minimikravet att bägge parterna i samtalet förstår båda språken. Lyssnarens kompetens är alltså lika viktig som talarens. För talaren gäller att hon föredrar att tala ett av språken. Milla tilltalar Una på finska eftersom det är det språk hon helst talar medan Una, vars modersmål är svenska, svarar på svenska. Författaren har här valt att skriva Unas replik på svenska med svensk stavning för att framhäva att Una är svenskspråkig. Milla säger, förutom *moi*, också *mä aattelinkin just sua*. Här finns alltså en hel mening på finska som i texten inte alls översätts eller förklaras. Repliken lyder Hej Una, jag tänkte just på dig! (egen översättning). För att förstå repliken bör läsaren förstå finska, d.v.s. också läsaren bör vara tvåspråkig.

- Ex. 22   Och inte verkar det ju finnas nån som är så kåt på det heller, utom du kanske. Moikka! (Luther 2008: 176).

Moikka hör man ofta användas men ordet finns inte upptaget i Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004). Där finns endast *moi* som enligt ordboken betyder mors, tjänare, tjäna mors; hej då samt på finlandssvensk slang *mojn*; *mojn* då. *Moikka* är också ett ord som används som hälsning på samma sätt som *moi*.

5 KULTURBUNDNA UTTRYCK

I detta kapitel ser jag på ord och uttryck som kan anses vara allmängiltiga i det finländska samhället men mera okända för den svenska läsaren. Till kategorin kulturbundna uttryck hänför jag ord och uttryck som refererar till det finländska samhället eller till den finländska kulturen. Uttrycken kan vara finska eller företeelsen som uttrycken står för kan vara företeelser som är ofta förekommande i Finland och också används av svenskspråkiga i Finland.

Svenskan i Finland är inget eget språk utan en varietet av svenskan. Eftersom endast en liten minoritet i Finland talar svenska gör detta förhållande att finlandssvenskan är utsatt för ett stort lexikalt inflytande från finskan. Finlandssvenskan har bevarats relativt ren men i vardaglig talad svenska är den direkta och indirekta finska påverkan på ordförrådet märkbar. (Reuter 1997: 100.) Påverkan märks speciellt i administrativt språkbruk och i uttryck som är kulturbundna.

De första undergrupperna till kulturbundna uttryck som jag undersöker är egennamn och varumärken. I kategorin innefattar jag också namn på kända personer och nationella företeelser, t.ex. Mannerheim, självständighetsbal samt namn på musikstycken. I böckerna nämns t.ex. flera kända finländare vars namn inte är allmänt kända utanför Finlands gränser. Dessa behandlar jag i undergruppen övriga kulturbundna uttryck. Till kategorin kulturbundna uttryck räknar jag också dialoger där romankarakters hela repliker återges på finska samt de fall där det förekommer finska sekvenser i berättarrösten.

5.1 Egennamn

Egennamn definieras enligt Norstedts svenska ordbok (2007) som ”beteckning för ett särskilt föremål eller en särskild företeelse t.ex. person, plats eller organisation: Kerstin, Göteborg och Volvo är alla egennamn”.

I böckerna förekommer typiska finska namn, t.ex. på personer, men jag anser inte att dessa försvårar förståelsen av kontexten. Det som kan sägas är dock att det är svårare att komma ihåg namn på personer med namn på främmande språk och detta kan ibland göra läsningen mödosammare. Ibland kan också humoristiska inslag gå en enspråkig svensk läsare förbi. Som exempel kan nämnas släktnamnen på personalen på zoologiska museet.

Ex. 23   ”Lokki”, ”Varis” och ”Abbors”. Tydligt måste man ha ett djurnamn för att få jobb här. ”Blomberg” passade definitivt inte in. Blomberg ser man bara på likkistor (Luther 2008: 64).

Lokki och *Varis* är här finska efternamn som samtidigt också är namn på finska fågelarter. *Lokki* betyder på svenska mås och *varis* kråka. Viktor hänför också namnet Abbors till djurnamn, abborre. Också en svenskspråkig läsare förstår kopplingen, att namnen används både som efternamn och namn på djurarter, men författaren säger inget om vilka djur det handlar om.

När Viktor ringer polisen för att anmäla ett brott som han blivit vittne till och säger sitt namn, Viktor Blomberg, blir han tvungen att bokstavera sitt namn för att bli förstådd (Luther 2008: 8–9).

Ex. 24   ... en polisbil till Nervandersgatan 15, nu genast! Heti! Nej! Det var inget skämt! *Jaa!* Viktor Blomberg... Bertta – Lauri – Otso... (Luther 2008: 9).

Viktor blir tvungen att använda finska namn när han bokstaverar. Här låter författaren läsaren se hur det kan vara i praktiken, fastän Finland officiellt är ett tvåspråkigt land och all service inom den offentliga sektorn borde fås på båda inhemska språken. Och Viktor gör det så gärna på finska, han vill vara till lags, och han kan. Viktor använder sig av det finska bokstaveringsalfabetet där *Bertta* står för B och *Lauri* för L, O brukar dock sägas som *Otto*, och inte Otso som Viktor använder sig av (Aakkosnimet 2010).

I exempel 24 förekommer också ordet *heti*. *Heti* är finska och betyder genast, strax, ögonblickligen, omedelbart (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). I samma replik, som Viktor vrålar in i luren, säger han också nu genast, men för läsaren förblir det oklart att nu genast och *heti* har samma betydelse.

Susiluola (sv. varggrottan) är i boken det ställe dit posten skickar alla brev med adresser som ingen känner till, för att försöka reda ut den tilltänkta adressaten och få fram brevet till den rätta adressen.

Ex. 25   En dag gick hon av misstag till höger istället för till vänster och irrade omkring tills hon fann sig framför en dörr med texten ”Susiluola” på (Luther 2008: 174).

Det står *Susiluola* på en dörr i postens korridor. Namnet *Susiluola* nämns på rad åtta (Luther 2008: 174) men följande gång namnet nämns (rad 12) följs det genast av en översättning *Susiluola/Varggrottan* tillsammans med en förklaring av vad som händer innanför dörren.

I kategorin egennamn förekommer också föreningen *Merimelajat* (Luther 2005: 17). *Merimelajat* är en registrerad förening som inte har något svenskt namn. Namnet *Merimelajat* ger läsaren som förstår finska en tydlig vink om att det handlar om en kanotförening.

Ex. 26   Alphonses rekognoseringsstur ut till Merimelajats holme gav inget resultat (Luther 2005: 17).

Eftersom det i boken berättas om Alphonses tur ut till *Merimelajats* holme där han hittar en gul stuga och stora båtar kan också en svenskspråkig läsare förstå att det handlar om en förening eller ett företag som handskas med båtar. Att det handlar om en kanotförening är svårt att förstå om man inte förstår finska eftersom det i texten talas om stora båtar. För kontextförståelsen spelar denna grad av förståelse ingen roll.

Enligt Edlund och Hene (1996: 110) kan det uppstå problem med anpassningen när ordlån som är substantiv, adjektiv eller verb ska användas i konstruktioner som kräver

böjning. Melojat har här böjts enligt målpratets, svenskans, böjningsmönster och fått genitivändelsen – s för att beskriva ägandeförhållande.

5.2 Varumärken

Varumärke definieras enligt Norstedts svenska ordbok (2007) som ”lagligen skyddat namn eller kännetecken på viss (typ av) vara från viss tillverkare e.d.” Ett varumärke är alltså ett särskilt kännetecken som företagare använder för att skilja sina egna varor eller tjänster från andras. Ett varumärke kan bestå av bokstäver, siffror eller figurer. Företagaren strävar i allmänhet efter att göra sitt varumärke så känt som möjligt för en stor grupp konsumenter. Ett varumärke kan vara internationellt känt, t.ex. Coca-Cola och Adidas, eller också känt inom en mindre grupp. I Finland kan t.ex. Lapin Kulta och Helsingin Sanomat anses vara sådana varumärken som de flesta känner igen, oberoende av språktillhörighet och ålder.

I *Brev till världens ände* låter författaren pojarna, Viktor och Jeppe, bli vittnen till en misshandel. Genom köksfönstret hos Jeppe blir de vittnen till hur en flicka blir antastad och de rusar båda ut för att försöka förhindra att misshandeln eskalerar. När de kommer ner på gatan har flickan tystnat och förövaren tar sig en styrketår.

Ex. 27   Jani trevade mödosamt i sin ficka och fick fram en burk Lapin Kulta som han tömde i ett enda svep och slängde över axeln (Luther 2008: 11).

Lapin Kulta är ett välbekant ölmärke från Finland som också exporteras bl.a. till de skandinaviska länderna. I texten sägs inte direkt vad en burk med *Lapin Kulta* innehåller, författaren ger dock ledtrådar lite längre fram i texten. Här tömmer alltså Jani burken i ett enda svep och efter att författaren beskrivit vad som händer med tomburken får läsaren veta ”Sedan rapade han [...] tog stöd mot bergväggen för att inte tappa balansen” och ännu några meningar fram i texten ”Skulle han inte ha varit så full hade han nog upptäckt oss...” Läsaren får alltså en tydlig bild av att *Lapin Kulta* är en

vätska och att den som dricker vätskan blir påverkad. Det är alltså lätt att sätta vätskan i förbindelse med alkohol. Det framgår dock ingenstans att vätskan i fråga är öl. *Lapin Kulta* betyder i direkt översättning Lapplands Guld och är ett ölmärke som även exporteras till Sverige och som många känner till.

I de båda romanerna nämns också många finska tidningar, både dagstidningar, kvällstidningar och också Helsingfors kyrkliga samfällighets tidning. Att förstå vad en tidnings namn betyder på svenska kan i de flesta fall inte anses outhärligt för förståelsen av texten men det kan ändå vara av betydelse för att mera ingående förstå syftningar och mera djupt liggande budskap. I *Brev till världens ände* berättar Jeppe om en presskonferens som han deltagit i. På frågan om det var mycket journalister på presskonferensen svarar han:

Ex. 28   Nå, nej, kanske inte så många, men några i alla fall. Radio Vega Mellannyländ, Kirkko ja Kaupunki och så Pandan Polku [...] det kommer säkert i Hesari i morgon! (Luther 2008: 140).

För att förstå omfattningen av presskonferensen som pojkarna diskuterar borde läsaren förstå vad de finska namnen i texten står för. *Kirkko ja Kaupunki* betyder Kyrkan och staden (egen översättning) och är Helsingfors kyrkliga samfällighets veckotidning som delas ut till alla församlingsmedlemmar och därmed är en till upplagan sett, relativt stor tidning. *Pandan Polku* är Världsnaturfondens tidning som utkommer med fyra nummer per år till organisationens alla faddrar.

Hesari är en allmänt använd förkortning för dagstidningen *Helsingin Sanomat*. *Helsingin Sanomat* har inget svenskt namn, *Helsingin* betyder Helsingfors och *sanomat* betyder budskap, meddelande, underrättelse (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Helsingin Sanomat* är den största prenumerationsbaserade tidningen som ges ut dagligen i Skandinavien. Den läses av en fjärdedel av alla finländare (Helsingin Sanomat 2010). I vardagligt tal använder många *Hesari* som en förkortning av *Helsingin Sanomat*. Ordet *sanomat* i kombination med en stad, ort eller landskap är ett

vanligt namn på tidningar, i *Brev till världens ände* förekommer också kvällstidningen *Ilta-Sanomat* och i *Ivorja* nämns *Savon Sanomat*.

Ilta-Sanomat är namnet på Finlands största kvällstidning, tidningen säljs ofta vid kassorna till stormarknaderna. Namnet kan antas vara bekant för det stora flertalet av finländarna utan att den svenska betydelsen av namnet förstås. *Ilta* betyder kväll. Skillnaden i de två tidningarnas namn är att *Helsingin* syftar på orten där tidningen ges ut medan *Ilta-Sanomats* namn relaterar till tidpunkten när den distribueras. *Ilta-Sanomats* sensationslystna löpsedlar är ett välbekant inslag i gatubilden runt om i landet. Dess motsvarigheter i Sverige kan anses vara Expressen och Aftonbladet.

I *Brev till världens ände* har tidningen *Ilta-Sanomat* en roll som avslöjare av Viktors pojkestreck.

Ex. 29   Nästa dag under lunchrasten satt jag slött och stirrade ut genom caféets fönster när Maira slängde en kvarglömd *Ilta-Sanomat* i famnen på mig. Stora svarta bokstäver och rubriken ”City–Susi eduskuntaan!” (Luther 2008: 79).

För att försäkra sig om att läsaren förstår Viktors reaktion och vidden av det som hänt fortsätter författaren med att berätta att Viktor får hett kaffe i halsen och hostar bruna stänk över hela tidningen. Dessutom skriver hon också ”Under rubriken fanns ett stort foto av en varg – min varg! ...” I texten som refererar *Ilta-Sanomats* text får läsaren också veta hur riksdagsmännen reagerat på att se en varg på riksdagshusets trappor. Läsaren lämnas alltså inte i okunskap om vad *Ilta-Sanomat* är men orden i rubriken kan orsaka svårigheter hos en svenskspråkig läsare. City–Susi eduskuntaan betyder Stadsvargen till riksdagen (egen översättning) och syftar på bilden av en varg på trapporna till riksdagshuset.

Andra registrerade varumärken som författaren använder är bl.a. *Muutto–Trans*, *Ostos – TV* och *Huoneistokeskus*. Av dessa tre exempel är två välkända i Finland, *Ostos–TV* och *Huoneistokeskus*, medan det tredje, *Muutto-Trans*, är ett främmande företagsnamn.

Genom att använda sökkapparaten Google fås inte en enda träff på *Muutto-Trans* men dock uppgifter om många olika företag i transportbranschen. *Muutto-Trans* är sannolikt ett fiktivt namn på ett transportbolag.

Viktor har fått sitt livs första sommarjobb på Zoologiska museet. Han ska hjälpa till som flyttkarl när museets samlingar ska flyttas inför museets sanering.

Ex. 30   Dagarna gick och så småningom började de korridorer och rum som Pavel, jag och de andra gulklädda gubbarna från flyttfirman *Muutto-Trans* komma åt att ta itu med vara ganska mycket rymligare.

Namnet *Muutto-Trans* förklaras aldrig i texten. Finska *muutto* betyder flyttning eller ändring (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Trans-* är enligt Norstedts svenska ordbok (2007) en förled i betydelsen på andra sidan om. Här används *trans* som förkortning av transport. Namnet *Muutto-Trans* är svårt att förstå för en svenskspråkig men eftersom det i texten talas om *flyttfirman Muutto-Trans* bereder det inga problem i kontexten fastän förleden av ordet inte förstås.

Ostos-TV är ett försäljningsprogram som visas i TV speciellt under förmiddagarna. I programmet förevisas de mest spektakulära varor och erbjudanden. Liknande program med samma produkter visas också på svenska TV-kanaler. Det finska ordet *ostos* betyder inköp (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). I *Brev till världens ände* nämns *Ostos-TV* endast i förbigående som ett sätt att visa att Viktor har det tråkigt och då ligger han framför TV:n och slöar.

Ex. 31   Att jag hörde till dem som visste berodde på att Jeppe berättade det för mig sent en kväll när jag låg som en trasa och stirrade på *Ostos-TV* utan ljud (Luther 2008: 62–63).

Ostos-TV i texten hindrar inte en svenskspråkig läsare från att förstå situationen, namnet på TV-programmet spelar ingen roll för sammanhanget. Luther beskriver också hur Viktor ligger med halvslutna ögon och låtsas intressera sig för magiskt effektiva

tvättsvampar och muskelträningsapparater. Detta gör att även den som inte förstår det finska ordet *Ostos-TV*, ser bilden som författaren utmålar framför sig. TV är en internationell benämning som används som förkortning för television och televisionsapparat i många länder. Ordet TV används både på svenska och på finska, och för kontextförståelsen är det inte nödvändigt att förstå ordet *ostos*.

Huoneistokeskus är ett stort fastighetsförmedlingsföretag som har kontor på alla större orter i Finland. *Huoneistokeskus* har hemsida förutom på finska också på svenska och lovar på sin hemsida att de också betjänar på svenska. Något svenskt namn har företaget inte även om *Huoneistokeskus* är svårt att förstå och att uttala för svenskspråkiga. Namnet *Huoneistokeskus* består av två finska ord. *Huoneisto* som betyder lägenhet, våning och *keskus* som betyder centrum, central (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004).

Ex. 32   En polisbil stod parkerad vid taxistationen på torget. En annan vid *Huoneistokeskus* bostadsförmedlingsfirma mitt emot på Sandelsgatan (Luther 2005: 194).

Det finska *Huoneistokeskus* är här förklarat genast genom att det i texten står *Huoneistokeskus bostadsförmedlingsfirma*. Huruvida företaget rör sig om har heller ingen betydelse i detta sammanhang eftersom företaget endast nämns för att ange var den andra polisbilen är parkerad.

I de båda texterna förekommer också andra varumärken, speciellt namn på olika företag t.ex. *Seppäläs Skolfoto*, *VESI-HYDRO* och *Security–Palvelu24h*. *Security–Palvelu24h* kombinerar en engelsk förled med en finsk efterled och är ett typiskt ordlån ur gruppen blandlån (Edlund & Hene 1992: 35). *Security–Palvelu24h* skulle i svensk översättning betyda säkerhetstjänst dygnet runt (egen översättning).

Ex. 33   För att verkligen gå till botten med saken hade han dessutom kontaktat vaktfirman, *Security–Palvelu24h*, som övervakade alla stadens fastigheter i det här distriktet och firmans representant hade också försäkrat att allting var lugnt och normalt (Luther 2005: 146).

Det framgår klart av sammanhanget hurudant företag det handlar om. Det finska ordet *palvelu* är den enda leden som en svenskspråkig utan kunskaper i finska inte förstår. Enstaka ord som läsaren inte förstår påverkar inte helhetsförståelsen utan är mera ett irritationsmoment i läsningen. *Palvelu* betyder enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) betjäning, tjänster. Security är engelska och betyder säkerhet, trygghet (Prismas Engelska Ordbok 1995).

VESI–HYDRO förekommer endast som ett firmanamn tryckt på ryggen på en overall som Alphonse drar på sig.

- Ex. 34   Som en extra åtgärd drog han på sig en blå overall som han hittat i Apolloskolan efter rörreparationerna tidigare i höst. På ryggen stod det VESI-HYDRO.(Luther 2005: 164.)

Namnen är verklighetstroga namn t.ex. *VESI-HYDRO* är ett sammansatt ord som består av delarna *vesi*, som är ett finskt ord och betyder vatten (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004), och svenska *hydro*. *Hydro-* är en förled som också betyder vatten. *Hydro* kan härledas till grekiskans *hydór* och har funnits i svenskan sedan 1700-talet (Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009). Läsaren kanske inte förstår vad *VESI-HYDRO* betyder men förklaringen att det är en text på overallens ryggsida gör att läsaren förstår tillräckligt. Inte heller *Seppäläs Skolfoto* som nämns när Una går förbi parken ”där *Seppäläs Skolfoto* brukade ställa upp dem i onaturliga ställningar med parken som bakgrund” (Luther 2005: 95), ställer till oöverkomliga problem för läsaren som inte kan tolka dessa namn.

- Ex. 35   Hon skyndade vidare över hela bakgården med en extra krok runt soptunnorna och där, strax före parken där *Seppäläs Skolfoto* alltid brukade ställa upp dem i onaturliga ställningar med parken som bakgrund, hängde två grå stegpinnar av metall på väggen (Luther 2005: 95).

Seppäläs Skolfoto nämns endast i en bisats och det är inte nödvändigt för förståelsen av kontexten att veta vad varumärket *Seppäläs Skolfoto* står för. Dock anser jag att författaren, genom att skriva om onaturliga ställningar, sätter läsarens fantasi i rörelse

och det kan kännas frustrerande att inte förstå sammanhanget. Ordet skolfoto gör dock att namnet *Seppälä* inte kräver någon ytterligare förklaring.

5.3 Övriga kulturbundna uttryck

Till kategorin övriga kulturbundna uttryck hänför jag finländska företeelser och uttryck och namn på dessa. Jag försöker se även på denna kategori med helsvenska ögon och frågar mig vad jag som läsare går miste om i Luthers text om jag inte är bekant med dessa i Finland förekommande omständigheter och talesätt.

I *Ivoria* förekommer en finsk låt, *Viidestoista yö* (sv. Femtonde natten). I en dramatisk slutscen stämmer Alphonses stödtrupper upp i gemensam sång för att hålla humöret uppe och kylan borta (Luther 2005: 209).

Ex. 36   *Viidestoista yö taas saapuu painajaisineen...*(Luther 2005: 209).

I svensk översättning betyder denna sats ungefär *Den femtonde natten är här igen med sina mardrömmar* och kan inte anses vara speciellt uppsluppen. *Viidestoista yö* är en låt från år 1980 och fastän den fortfarande spelas i radion antar jag att det är en främmande låt och text för många svenskspråkiga ungdomar. *Viidestoista yö* är en av den finska sångaren och diktaren Juice Leskinens mest kända låtar. (Rytsä 2010.) Alphonse förstår orden någorlunda men han skulle ha önskat sig något muntrare för att hålla humöret uppe. För en svenskspråkig läsare som inte är bekant med Juice Leskinens text och melodi öppnar sig inte scenen på samma sätt. Genom att använda sig av *Viidestoista yö* i texten för Luther läsarens tankar in i en melankolisk stämning som den som inte förstår finska, och inte heller är bekant med den finska kulturen, går miste om. Det finns försök till översättningar av *Viidestoista yö* till svenska men Luther har här valt att skriva ut början av texten på finska. Jag antar att författarens val i detta fall beror på att låten är välbekant på finska medan den svenska texten antagligen inte skulle ha väckt känslor av igenkännande hos någon. För att öka genomskinligheten skriver Luther att

Alphonse önskade att hans stödtrupper valt något muntrare att sjunga om än om mardrömmar den femtonde natten.

Inom alla kulturer och språkgrupper finns det ordspråk och talesätt som inte används inom andra grupper och ofta inte ens har någon bra översättning. I *Ivoria* förekommer två poliskonstaplar som jobbar i par och trivs i varandras sällskap. Hurme kommer från Karelen och är känd för sin pratsamhet medan hans kollega Björkman är från Sibbo och mera tyst av sig. Bildspråket i texten är förståeligt och småroligt för den läsare som känner till finska förhållanden. Karelare anses i folkmun vara pratsamma och godmodiga medan finländska män i allmänhet anses vara inåtvända och fåordiga.

Ex. 37   Tapanina hullukin huomaa!(Luther 2005:178).

Poliskonstapel Hurme använder i exempel 37 ett gammalt finskt talesätt som i sin helhet lyder ”Jouluna päivä kukon askelta pitempi, Tapanina jo hullukin huomaa” (Wanha kalenteri – Merkittäviä päiviä 2010). I fri tolkning betyder talesättet att på annandag jul är dagen ett tuffjät längre och det märker även dären (egen tolkning). Detta är ett gammalt talesätt som antagligen få svenskspråkiga känner till. Hurme ger sin egen tolkning av talesättet ”Till Annadags merker till och med den galne mannen” (Luther 2005: 178). Författaren låter Hurme tala svenska med finsk brytning och markerar detta genom stavningen i repliken. Varpå Björkman vill veta vad den galne märker.

Ex. 38   ”Nå att det är lyyyst, din kamla hölmö!” (Luther 2005: 178).

Svaret som Björkman får är språkligt sett intressant eftersom det innehåller både uttalsfel och ett finskt ord. Svenskans u är svårt att uttala för många finskspråkiga eftersom u i finskan uttalas o. Genom att svenskan har tre rundade slutna vokaler y, u och o är gränsdragningen mellan dem snävare än mellan finskans y och u. Ett vanligt uttalsfel är då att långt u uttalas som y (Reuter 1977: 25). Den finskspråkiga Hurme uttalar dessutom *gamla* med ett k, *kamla*. Den tonande klusilen g bör i svenskan uttalas med kraftig explosion så att man tydligt hör skillnad mellan de tonlösa klusilerna p, t och k och de tonande b, d och g (ibid 27).

Hölmö är ett finskt substantiv och betyder dumbom, stolle, fåne, tok (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Hurme använder ordet *hölmö* i skämtsam mening om sin kollega eftersom kollegan inte genast förstår det finska talesättet.

Böckerna innehåller även hänvisningar till kända personer. Personer som de flesta finländare känner till men vars namn inte är allmänt kända utanför Finland.

Ex. 39   Sampo kan säkert få fram Matti Wuoris mejladress om det nu skulle gå riktigt illa (Luther 2005: 108).

Matti Wuori, som numera är död, var advokat och EU-parlamentariker. Han var speciellt känd som förespråkare för mänskliga rättigheter och miljöskydd. Fastän han gjorde sitt huvudsakliga arbete i EU-parlamentet är det endast i Finland som han är verkligt välkänd. I romanen är det Milla som tänker över möjligheterna att hjälpa Alphonse och hur de borde förbereda sig för den dag när polisen kommer dem på spåren. Då kommer hon ihåg Matti Wuori som har rykte om sig att ha ett hjärta som brinner för de svaga i samhället (Luther 2005: 185).

5.4 Dialog och berättarröst

Språkväxling har av Grosjean (1982: 145) definierats som en alternerande användning av två eller flera språk i en text, ett yttrande eller ett samtal. Karaktärerna i Luthers båda ungdomsromaner består av svenskspråkiga, finskspråkiga och tvåspråkiga personer. I *Brev till världens ände* förekommer även estniska flyttkarlar med bristande kunskaper både i finska och i svenska. Det gemensamma språket i kommunikationen mellan romankaraktärerna i de båda böckerna är finska. Alla är vana vid att höra finska i sin omgivning och alla förstår finska och kan också tala finska, åtminstone enkla satser eller enstaka ord. För tvåspråkiga är språkväxling i samspel med andra tvåspråkiga en vanlig och naturlig aktivitet (Aarsæther 2003: 105).

I *Ivoria*, som kan anses vara en bok skriven för lite äldre ungdomar, är sekvenserna som är skrivna på finska längre medan det i *Brev till världens ände* mera förekommer korta s.k. ordlån från finskan. I det följande ges exempel på typiska sekvenser i *Ivoria*.

Ex. 40   Poliisi! Avatkaa! Herra Sidiki, tiedämme että olette siellä!
Avatkaa! (Luther 2005: 23).

Det hörs hårda bultningar på dörren sedan en barsk kvinnoröst som på bruten svenska kommenderar Alphonses far att öppna dörren. Författaren har valt att inte översätta polisens replik. Den enda förklaring som läsaren får till polisens replik på finska består av fortsättningen i texten, ”en barsk kvinnoröst som på bruten svenska kommenderar familjen att öppna för polisen”. På svenska skulle repliken lyda Polisen! Öppna! Herr Sidiki, vi vet att ni är där! Öppna! (egen översättning). Även om finskans poliisi och svenskans polis är nästan samma ord blir kontextförståelsen lidande av att repliken inte finns översatt eller noggrannare förklarad i texten.

Luther visar i böckerna på problem som kan uppstå eftersom det inte alltid är möjligt att använda svenska i kontakter med myndigheter. I de flesta fall sker den första kontakten på finska. Också Una har sådana erfarenheter. När hon behöver polisens hjälp faller det sig naturligt att inleda samtalet på finska.

Ex. 41   Hei, anteeksi, mutta voisitko tulla, ... joku musta tyyppi vei
mun lompakon ja juoksi kellariin...(Luther 2005: 196).

I översättning lyder repliken Hej, förlåt, men skulle du kunna komma ... Nån mörk typ tog min plånbok och sprang ner i källaren ...(egen översättning). Una förväntade sig att hitta en polis på vakt nedanför stegen upp till Alphonses gömställe, precis som hon förväntade sig att polisen är finskspråkig. Unas replik är finsk och inte översatt i texten. Det som läsaren får veta är att hon ser just så olycklig ut som en oskyldig flicka gör då en skum svarthyad typ hoppat på henne och knyckt hennes plånbok och att hon viftar frenetiskt mot bakdörren. Den här repliken, och det som den leder till, spelar en viktig roll i det fortsatta händelseförloppet och en läsare som inte förstår finska kan anses gå

miste om viktig information eftersom innebörden i Unas replik endast öppnar sig för den tvåspråkiga läsaren.

Också i *Brev till världens ände* är det ofta i kontakten med polisen finska som är det dominerande språket i kommunikationssituationen. I exempel 24 i avsnitt 5.1 ses hur Viktor automatiskt tar till finska när han ringer efter hjälp, han säger att han behöver en polisbil nu genast, *heti*. *Heti* är finska och betyder genast. Och han bokstaverar sitt namn med finska bokstaveringsalfabetet för att bli rätt uppfattad (se ex. 24). När sedan polisen äntligen anländer och vänder sig till Viktor, påbörjas samtalet på finska.

Ex. 42   Jassoo! Mitäs pikkuinen? Vad är det här för en liten pojke som ligger på gatan och spyr? Har du fått en öl för mycket? (Luther 2008: 13).

Här har författaren använt sig av en annan strategi, uttrycket på finska är genast i repliken översatt till svenska. Det är inte frågan om en direkt översättning med identisk betydelse, men det som sägs på svenska ger en mera utförlig bild av sammanhanget än användningen av endast den finska delen av repliken skulle ge. *Pikkuinen* betyder liten; pytteliten; jätteliten; minimal (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Polisen som närmar sig Viktor, där han ligger raklång på mage, uppfattar honom som mycket liten och använder *pikkuinen* som en mild benämning till ett barn som befinner sig i en besvärlig situation.

En av de centrala bipersonerna i *Ivorja* är Millas pojkvän Sampo. Sampo jobbar som datalärare och talar helst finska. Svenska talar han bara med personer under tolv år. Först när han blir involverad i försöken att rädda Alphonse undan utvisning från Finland talar han bara finska.

Ex. 43   Ja jos et halua istua annefrankina ihan koko ajan, minullakin olisi pieni idea ... (Luther 2005: 75).

För Sampos replik finns ingen översättning. Det han säger kan översättas som ”Och om du inte vill sitta som Anne Frank hela tiden har också jag en liten idé” (egen

översättning). Luther visar med en helfinsk replik på just det som gör finlandssvenskans ställning både svår och samtidigt både intressant och utmanande. Det finns många som gärna skulle tala svenska men inte känner sig bekväma med det. Också Sampo försöker gå över till svenska när han märker Alphonses enstaviga och knaggliga finska.

Ex. 44   Katsos nyt, Muhammed som städar i Apollo och är en hyvä typ [...] så får han taatusti inte komma tillbaka igen ... (Luther 2005: 76).

När Sampo övergår till att tala svenska blandar han in många finska ord i sitt tal. Ett sådant sätt att tala kan t.ex. vara ett exempel på luckor hos sändaren. Tillfälliga minnesluckor kan finnas hos vem som helst men är vanligare om kommunikationsspråket inte är sändarens förstaspråk (Edlund & Hene 1992: 89). Sampo övergår till att tala svenska men när han blir ivrig glömmar han svenska ord och använder i stället ordens finska motsvarighet. Inte heller här har författaren desto mera översatt eller förklarat repliken på svenska, betydelsen torde framgå av kontexten även om fyra av orden endast förekommer på finska. ”Katsos nyt” kan här betyda ”Låt oss se nu”, *hyvä* betyder bra; god; duktig och *taatusti* garanterat; definitivt (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004).

I *Ivoria* får polisen ofta stå för det finskspråkiga, i all kommunikation med polisen används finska. När polisen anländer till den svenskspråkiga högstadie- och gymnasieskolan och rektorn öppnar dörren för de anstormande poliserna, som söker en försvunnen ung man, inleder han sin del av samtalet med en hälsningsreplik på finska.

Ex. 45   Jaha? Päivää. Kyllä, minä olen tämän koulun rehtori ... (Luther 2005: 204).

Rektorn byter således också han till finska när han kommunicerar med polisen. Han säger ”Jaha? God dag. Ja, det är jag som är rektor för den här skolan” (egen översättning). *Päivää* är en finsk hälsningsfras som betyder det samma som svenskans God dag (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Här har Luther valt att låta bli att översätta repliken, inte heller ger hon egentligen några som helst antydningar om vad rektorn

säger. Att polisen i båda romanerna genomgående tycks vara finskspråkig är ett intressant sidofenomen som kunde vara givande att undersöka ur en samhällsvetenskaplig synvinkel. Inom ramen för denna språkvetenskapliga undersökning är det dock inte möjligt.

I de två ungdomsromanerna har Luther valt att använda sig av olika metoder för att understryka tvåspråkighet i sin text. Det enklaste och naturligaste sättet är att låta dialogerna föras på flera språk. I *Ivorja* är Sampo en av de personer som representerar det finskspråkiga.

Ex. 46 Sampo talade en fullt funktionell svenska, men bara med personer under tolv år. Resten fick finna sig i att antingen tilltala honom på finska eller inte få några svar alls (Luther 2005: 76).

I början av boken är Sampos repliker helt på finska men replikerna övergår småningom till att vara svenska med inslag av många finska ord. Det ges också en förklaring till varför hans språk förändras.

Ex. 47 Sampo övergick nu frivilligt till att tala svenska. Han måste verkligen ha tagit Alphonses problem till sitt hjärta (ibid).

Detta kan tolkas som att Sampo, när han blir engagerad och ivrig, övergår till att tala det språk som är lättast för Alphonse att förstå. Alphonse, som redan tillbringat några år i Malmö i södra Sverige, talar helst svenska.

Luther använder finska ord och uttryck också i berättarens röst. Traditionellt sett finns det två grundläggande sätt att använda sig av berättare. Berättaren kan vara en jagberättare eller en tredjepersonberättare. Att ha en jagberättare betyder att en av personerna omnämns som jag, medan alla personer i en text med tredjepersonberättare omnämns som han eller hon. (Nikolajeva 2004: 147). Romanerna i min undersökning representerar de båda olika sätten. I *Ivorja* är berättaren en tredjepersonberättare medan det i *Brev till världens ände* är Viktor själv som berättar, alltså romanen har en jag-

berättare. Som en följd av detta förekommer det många finska ord och längre sekvenser hos berättaren i *Brev till världens ände*. Det förekommer dock finska kulturbundna uttryck även i *Ivoria*. Luther låter t.ex. läsaren se den finskspråkiga miljön genom Alphonses ögon när han går förbi ett café och läser kvällstidningarnas senaste löpsedlar.

Ex. 48   JARI SILLANPÄÄ LEMMENLOMALLE (Luther 2005: 168).

Ex. 49   MATIN JOULU VANKILASSA! (Luther 2005: 168).

De här rubrikerna kan vara ogenomskinliga för en läsare som inte läser finländska kvällstidningar och inte heller förstår finska. Både Jari och Matti som nämns i rubrikerna är kända personer i Finland. Läsaren får i den fortsatta texten veta att Jari Sillanpää är en älskad tangosångare. Det vet också Alphonse eftersom han lärt sig det av sina kolleger i skolan. Men rubriken om Mattis jul i fängelset säger honom ingenting, inte heller den presumtiva läsaren får någon förklaring till tidningsrubriken. Rubriken om Matti syftar på Matti Nykänen, den före detta mångfaldige världsmästaren i backhoppning. Författaren har här använt versaler för att poängtera att kvällstidningarna skriker ut sina budskap.

6 FINLANDISMER

Eftersom ordförrådet kontinuerligt utvecklas och förändras är det inte möjligt att ge exakta siffror för antalet finlandismer som förekommer i finlandssvenskan. Det förekommer dessutom också en stor mängd tillfälliga bildningar, betydelseförskjutningar och lån eller översättningslån från finskan. Det är inte alltid förändringarna i finlandssvenskan som leder till att finlandismer uppkommer. Ofta är det fråga om ord som tidigare använts också i rikssvenskan men som har slutat användas och därför anses föråldrade. (Reuter 1997: 100.) I min analys pekar jag på typiska finlandismer som är lätta att känna igen och hänföra till passande kategori. Finlandismerna som förekommer i min analys är av lexikal art.

6.1 Fennicismer

En fennicism är en finlandism som har uppkommit genom inverkan från finskan. Den kan ha uppstått genom direkta lån som t.ex. *kiva* eller *talko* eller genom så kallat översättningslån t.ex. *puheenvuoro* – *taltur*. (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 7.) I Luthers texter förekommer många finlandismer av typen fennicism.

Ex. 49   Jag hade faktiskt tänkt igenom vad jag skulle sätta på mig och beslutat att jag inte ville bli uppäten av alla bromsar och punkkin (Luther 2008: 88).

Finlandismen *punkki* är ett rent finskt ord som är inlånat och väletablerat i finlandssvenskan. Det är ett substantiv och här böjt i pluralis enligt svenskt böjningsmönster. När Viktor här talar om *punkkin* avser han fästingar. *Punkki* betyder fästing eller kvalster (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). Fästingar har olika benämningar, dialektala och vardagliga, i olika delar av Svenskfinland. Fästingar kallas t.ex. ofta vardagligt skogsbässar. Här i Viktors replik spelar den korrekta betydelsen ingen större roll, av sammanhanget förstår läsaren att Viktor talar om någon form av småkryp eller insekt eftersom han ”inte vill bli uppäten av alla bromsar och punkkin”.

Om läsaren vet att en broms är en insekt kan slutsatsen lätt dras att också en *punkki* är någon form av insekt.

Finlandismerna som är fennicismer och av lexikal art är de som är lättast att känna igen. På samma sätt, som *punkkin* i ex. 49, är också *roskis* av typen rent finska ord som är väletablerade i finlandssvenskan. Ordet *roskis* förekommer i ett flertal sammanhang i båda romanerna.

Ex. 50   Vad gjorde du egentligen där på begravningsplatsen, utom att sova eller gräva i roskisar? (Luther 2005: 69).

Ex. 51   Den lilla porten bakom roskisarna var perfekt och chanserna att bli upptäckt nästan null om man gled in där på kvällen när gatan var tom (Luther 2008: 82).

Roskis är ett så väletablerat och välkänt ord för en finlandssvensk att knappast någon reagerar på det fastän det förekommer i en svensk text. *Roskis* kommer från finskans roskakori som också kallas *roskis*. I Sverige heter *roskis* soporna; soppåse; soptunna; papperskorg. I SAOL (2006) tas ordet rosk upp som ett i Finland i vardagligt tal använt ord med betydelsen skräp, sopor, avfall. *Roskis* är följaktligen ett finskt ord och kan vara svårt för en sverigesvensk att förstå. Både uttal och stavning avviker från svenskans regler för hur ord uttalas och skrivs. Ingenting i ordet *roskis* påminner om svenskans soppåse och det är därför svårt att härleda. Författaren ger inte några som helst vinkar om vad Una vill veta när hon ställer denna fråga till Alphonse, läsaren får inte veta vad Alphonse gräver i.

Enligt af Hällström–Reijonen och Reuter (2008) räknas också *jatkot* till kategorin rent finska ord som är väletablerade i finlandssvenskan. De svenska ordböckerna som jag utgår från i min undersökning, SAOL och Norstedts svenska ordbok, känner inte till ordet *jatkot*.

- Ex. 52 När balen var slut och alla som var med i något av inngången for iväg på *jatkot* låtsades Una och ”Richard” att de skulle till en helt annan fest (Luther 2005: 127).

Jatkot förklaras i Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) med eftersits, nachspiel, vickning, eftersläckning. I Finlandssvensk ordbok (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008) ges *jatkot* betydelsen eftersläckning, eftersläpp, efterfest, nachspiel. Ordet uttalas *jatkåt* och är ett finskt, vardagligt ord (ibid). *Jatkot* kommer från det finska verbet *jatkaa* som betyder 1) förlänga, skarva, dryga ut och 2) fortsätta, fortfara, gå vidare med något. I exempel 52 används *jatkot* så att också en läsare som inte förstår finska ändå högst sannolikt kan dra slutsatsen att det är fråga om någon form av efterfest, eftersom det i texten sägs att inngången for iväg på *jatkot*, men Una och Richard låtsades att de skulle till en helt annan fest. Kontexten gör att betydelsen av ordet *jatkot* blir uppenbar.

En finlandism som uppstått under senare år och under påverkan av både finska och engelska är *jesustejp*.

- Ex. 53 I villan satt Carl-Henric och försökte beställa hem en glasfirma, medan Daniel och Dick nödtorftigt reparerade sprickan i fönstret med *jesustejp* (Luther 2005: 163).

Jesustejp kommer från finskans *jeesusteippi*. Med *jesustejp* avses silvertejp, vävtejp, gaffatejp, ventilationstejp. *Jesustejp* används vardagligt, skämtsamt om tejp som är bra för alla möjliga små reparationer, tejp som gör underverk (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008). Tejp kommer från engelskans tape och är ett lånord som slagit rot i svenskan redan på 1950-talet (Svenska Akademiens ordbok 2010). *Jesustejp* tycks användas enbart i Finland. Genom att googla fick jag endast fram resultat i Finland samt svenskars kommentarer när de hört att silvertejp kallas *jesustejp* i Finland. Finlandismen *jesustejp* påverkar inte nämnvärt förståelsen av texten eftersom den är ett ord sammansatt av delarna *jesus* och *tejp*.

6.2 Finlandismer med avvikande betydelse

Med finlandism avses bl.a. ord som i Sverigesvenska används i annan betydelse än i svenskan i Finland (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008). I detta avsnitt lyfter jag fram exempel på denna typ av finlandismer.

Ordet *tossor* används ibland i vardagligt tal när man talar olika typer av skor. *Tennistossor* eller *länktossor* används i finlandssvenskan ofta om joggningskor eller andra skor för fritidsbruk (Finlandssvensk ordbok 2008). *Tennistossor* kan hänföras till undergruppen stilistiskt neutrala finlandismer.

Ex. 54   De tittade på varandra, på Mairas urringning, och på sina slitna tennistossor, men de försökte verkligen (Luther 2008: 46).

Enligt Svenska Akademiens ordlista betyder *tossa* fjolla, toka; stickad toffel, i Finland även vardagligt mjuk sko, t.ex. sportsko (SAOL 2006). Finlandssvenskan har tagit in ordet *tennistossor*, tenniskor som lånord från finskans *tennistossut* (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008: 167). *Tennistossu* är också enligt Suomi–ruotsi–suursanakirja (2004) tennisko på svenska. I exemplen 54 och 55 ses i exemplifierad form de båda betydelseerna av *tossa*.

Ex. 55   ... och farmor underhöll henne med spännande berättelser om hur hon och de andra tossorna gjort Jakobstad osäkert när de gick barnträdgårdslärrarinneseminariet år 1947 (Luther 2008: 46).

I exempel 54 är det Viktors föräldrar som betraktar sina slitna sportskor medan det i exempel 55 är Viktors farmor som berättar om sina ungdomsminnen med de andra tokorna i studiestaden. Också en sverigesvensk läsare förstår förmodligen att *tennistossor* är skor eftersom *tossa* i sverigesvenska kan betyda både toffel och toka (SAOL 2006). Tennis är en idrottsform som kräver en viss typ av sko så kombinationen tennis och *tossa* får läsaren att associera till en sportsko.

Många ord som för mig känns bekanta från österbottniska dialekter visade sig vid en kontroll med hjälp av Finlandssvensk ordbok (2008) vara av finskt ursprung.

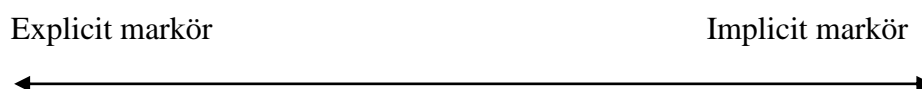
Ex. 56   Jag satte mig så försiktigt jag kunde och pajade henne på handen, det enda ställe jag vågade röra vid (Luther 2008: 127).

Paja är ett verb och också en finlandism i den bemärkelsen att *paja* är ett ord som i sverigesvenska betyder något helt annat än i finlandsvenska. Det finlandssvenska *paja* betyder smeka, klappa, stryka (af Hällström–Reijonen & Reuter 2008.) I den här sekvensen är det Viktor som sätter sig på sängkanten hos sin sjuka mormor och lätt smeker hennes hand. *Paja* kommer från finskans *paijata*. *Paijata* betyder smeka, klappa, skämma bort (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Paja* är alltså ett finskt lånord som används i finlandssvenskan. *Paja* används också i Sverige men är där ett verb med en helt annan betydelse. På sverigesvenska betyder *paja* 1) (plötsligt) upphöra att fungera, även om abstrakta företeelser bryta samman 2) få att upphöra att fungera, vardagligt, även med avsikt på abstrakta företeelser, få att bryta samman (Norstedts svenska ordbok 2007). När någonting *pajar* betyder det att det upphör att fungera eller slås sönder. *Paja* är alltså en typisk finlandism som i Finland används i en annan betydelse än i Sverige. *Paja* kan lätt skapa missförstånd i kommunikationen mellan finlandssvenskar och svenskar eftersom ordet i båda språken är ett verb men betydelsen är mycket avvikande. Det finlandssvenska, och finska, *paja* är ett smeksamt och ömt ord medan svenska *paja* har en mera negativ klang.

7 TVÅSPRÅKIGHETSMARKÖRER OCH TEXTFÖRSTÅELSE

I det här kapitlet kommer jag att diskutera de markörer för tvåspråkighet som förekommer i romanerna. Med tvåspråkighetsmarkörer avses de tecken som anger att en språkväxling sker. En markör kan vara explicit, d.v.s. det uttrycks tydligt i texten att det handlar om ett inslag på ett från huvudspråket avvikande språk, t.ex. genom att textsekvensen omedelbart åtföljs av en översättning till huvudspråket. Den andra ytterligheten består av en sekvens, som kan bestå av ett enskilt ord eller en längre sammanhållande text, som inte på något sätt markeras. Detta kommer jag att benämna en implicit markör, i det här fallet betyder implicit tvåspråkighetsmarkör egentligen att det inte förekommer någon språkväxlingsmarkör. Språkväxlingen är implicit eftersom läsaren ser att texten är skriven på ett annat språk än huvudspråket utan att det desto mer kommenteras.

Kategoriseringen av tvåspråkighetsmarkörer som explicita eller implicita är inte helt okomplicerad. Övergången kan enligt Eriksson och Haapamäki (2010) ses som glidande. Jag har i min avhandling valt att se denna övergång som ett kontinuum där en explicit markör beskriver en sekvens som omedelbart efter det tvåspråkiga yttrandet är översatt med full överensstämmelse i ordalydelsen. Den andra ytterligheten utgörs av en implicit markör där ingenting tyder på att sekvensen utgörs av ett inlägg på ett annat språk än huvudspråket. Mellan dessa två ytterligheter förekommer flera olika varianter där språkväxlingen markeras mer eller mindre explicit.

Figur 1. Kontinuum för tvåspråkighetsmarkörer

I mitt forskningsmaterial utgör svenska huvudspråket och de språkväxlingssekvenser som jag diskuterar i min avhandling är skrivna på finska.

Jag utgår i min analys från den enspråkigt svenska läsarens perspektiv. Jag diskuterar kring hur väl en sådan läsare kan tillgodogöra sig texter som innehåller längre eller kortare sekvenser på finska. Tidigs kommenterar i sin artikel den återkommande diskussionen angående sverigesvenskars möjligheter att förstå finlandssvenska texter med inslag av finska, och konstaterar att flerspråkigheten i finlandssvensk litteratur sällan är så djupgående att texten blir innehållsligt svår att förstå utan kunskaper i de inväxlade språken (Tidigs 2007).

Bakom diskussionen om betydelsen av att även svenskar i Sverige ska kunna tillägna sig finlandssvensk litteratur ligger givetvis många olika orsaker. I bakgrunden finns både förlagens lönsamhetskalkyler samt rädslan för att den finlandssvenska litteraturen ska fjärma sig från den svenska och därmed förlora en stor mängd potentiella läsare (Tidigs 2007).

I ungdomsromanerna *Ivorja* och *Brev till världens ände* är språkväxlingen manifest. I texten förekommer alltså kortare och längre sekvenser som är skrivna på ett annat språk än böckernas huvudspråk. Huvudspråket är svenska och språket som språkväxlingen berör är finska. Det förekommer även korta växlingar, främst ordlån, till andra språk t.ex. till engelska. I *Ivorja* förekommer dessutom enstaka franska ord för att koppla till det land där huvudpersonen är född. Alphonse föddes i den forna franska kolonin Côte d'Ivoire, eller Elfenbenskusten. Landets officiella språk är franska och familjen flyttade i ett tidigt skede till Frankrike för att barnen skulle få bättre studiemöjligheter.

I romanen *Brev till världens ände*, där huvudpersonerna Viktor och Jeppe är 15–16 åringar, strör protagonisterna omkring sig enstaka ord från många olika språk. I texten förekommer det bl.a. tyska, norska och ryska ord. Dessa enstaka ord på andra språk än finska behandlar jag inte mera ingående i min avhandling. Att blanda in enstaka ord från främmande språk i sitt vardagliga tal antar jag att är typiskt för ungdomars talspråk och Luther har strävat efter ett naturligt ungdomsspråk i sina böcker.

7.1 Explicita markörer

I *Ivoria* och *Brev till världens ände* förekommer hela skalan av tvåspråkighetsmarkörer, från de mest explicita till helt implicita. Ett exempel på en explicit markering är skylten som Viktor placerar i luckan till sin bur varje dag klockan ett.

Ex. 57   ”Hetkinen – Ett ögonblick – Back in a moment please”
(Luther 2008: 26).

På skylten, som Viktor placerar i luckan till sin bur varje dag precis klockan ett, står det samma information på tre språk, finska, svenska och engelska. Läsaren behöver inte fundera på vad det finska inslaget betyder, det räcker att förstå informationen på något av de tre språken som använts. Samtidigt ger skyltens text en inblick i den språkliga omgivning som romanens händelser utspelar sig i. I de tvåspråkiga kusttrakterna, samt i Helsingfors, är det ofta berättigat med de båda inhemska språken på texter riktade till allmänheten, kunder eller publik. I Helsingfors på Zoologiska museet, som kan tänkas locka även turister, fordras också information på världsspråket engelska.

Explicita tvåspråkighetsmarkörer förekommer även i dialoger. Replikerna som återges från Viktors sommarjobb innehåller ord på många olika språk eftersom flyttkarlarna är både finnar och ester.

Ex. 58   Miten me saadaan tää perkeleen otus edes siirrettyä? Hur i
hela friden skall vi lyckas flytta på den här satans besten?
sade Heimo från Riihimäki till Priit som också var från
Estland, men talade lite bättre finska än Pavel. (Luther 2008:
118.)

I exempel 58 är repliken skriven först på finska och genast efter, i samma inlägg, översatt till svenska. *Miten me saadaan tää perkeleen otus edes siirrettyä?* Frågesatsen på finska är skriven i talspråklig stil och skulle därför kräva tvåspråkighet också av läsaren för att förstås. *Saadaan* är passiv form och används i talspråk och *tää* är talspråksform för *tämä*. Luther har här valt att markera språkväxlingen genom en

omedelbar översättning. Den svenska översättningen är en aning avvikande. I hela friden ersätter finskans edes, edes betyder i negativt laddade satser ens (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). I hela friden används enligt Norstedts svenska ordbok (2007) för att uttrycka förvåning. Känslontrycket för läsaren blir dock det samma på bägge språken. I denna sekvens finns också en kommentar som upplyser läsaren om att finska är det språk som språkväxlingen berör. Vi får veta att repliken är Heimons och att han riktar sig till Priit, som talar lite bättre finska än Pavel.

7.2 Implicita markörer

Den andra ytterligheten är helt omarkerade sekvenser på finska. Sådana sekvenser kan ses som ett tecken på miljöer där språklig mångfald och flerspråkighet är allmänt förekommande (Eriksson & Haapamäki 2010).

Ex. 59   *Ei, ei poika! Työtä, työtä* och sedan långa haranger på ryska som jag inte förstod ett ord av (Luther 2008: 61).

I denna textsekvens, liksom i åtskilliga andra intressanta passager, tycker jag mig se tecken på många olika skäl till språkväxling. Här får läsaren många fakta angående miljön och romankaraktärerna. För det första signalerar språkväxlingen här att omgivningen i huvudsak fungerar på finska eftersom sändaren använder sig av finska fastän hans finska är torftig. För det andra berättar sekvensen något om vilken språklig mångfald som förekommer i det omgivande samhället med arbetspråket finska, Viktors modersmål svenska och sändarens ryska. Dessutom kan vi kanske utläsa också något om finländska samhällsförhållanden, invandrare ses mest i yrken med lägre status, flyttkarlarna som gör grovjobbet är inte finländare. Detta leder dock in på ett villospår som inte platsar inom denna avhandlings ämnesområde.

Ei, ei poika! är en nekande sats, som Pavel använder sig av när Viktor försöker stjäla sig till en liten paus eller ta det lite lugnare. *Ei* kan betyda inte, icke eller nej. *Poika* betyder pojke och *työtä* är partitivformen av *työ*, som betyder arbete (Suomi–ruotsi–

suursanakirja 2004.) Pavel nekar alltså Viktor extra pauser och uppmanar honom att arbeta vidare. Den finska sekvensen omfattar inget innehållsmässigt väsentligt för helhetsförståelsen även om läsaren förblir i ovetskap om vad Pavel egentligen säger.

Den finskspråkiga Sampos repliker, i *Ivoria*, finns inte heller alltid explicit översatta eller förklarade på svenska.

Ex. 60   Eipä ihme! svarade Sampo tyst och rasande och vägrade låta Alphonse betala för en enda droppe (Luther 2005: 218).

Inte så konstigt! skulle vara den svenska motsvarigheten till Sampos snäsning. Yttrandet finns inte översatt eller förklarat men av kontexten kan läsaren förstå Sampos sinnesstämning. Han och Alphonse har just blivit förvägrade inträde till en krog och de förstår båda två att den egentliga orsaken är Alphonse utseende, fastän motiveringen som ges är att Sampo ser ut som en knarkare. Allt detta får läsaren veta och kan förstå Sampos kommentar utan att veta vad *eipä ihme* betyder.

I kommunikationen med polismyndigheterna förekommer ofta hela satser på finska. Luther vill visa på att tvåspråkighet inte alltid praktiskt fungerar i det verkliga livet. I båda romanerna sker både polisernas interna och deras externa kommunikation på finska. Romankaraktärerna har förstått och accepterat detta faktum och det sker ett språkbyte i deras kommunikation i samspelet med polisen. Jag har i exempel 56 visat på hur skolans rektor automatiskt byter till finska när han öppnar dörren för polisen. I romanerna finns ett flertal exempel på samma fenomen, som av allt att döma är allmänt accepterat. Luther väljer ofta att inte markera dessa språkväxlingssekvenser.

Ex. 61   Nojaa ... Jaaha! No katsotaanpas vielä vähän... brummade den jourhavande konstapeln första gången hon ringde och han vägrade skicka en patrull till skolan med detsamma (Luther 2005: 145).

Katsotaanpas vielä vähän har inte översatts till svenska eller förklarats mera ingående för läsaren. Den som läser hela boken *Ivoria* förstår sammanhanget, att polisen först inte

tar den inkommande anmälan på allvar, men det finns ingen markör för att repliken är skriven på ett från huvudspråket avvikande språk. *Låt oss se ännu ett tag* är en möjlig översättning av den finska repliken (egen översättning).

I fältet mellan dessa två ovan behandlade, de explicita och implicita markörerna för tvåspråkighet, finns det ett brett fält av finska inslag, mer eller mindre översatta eller förklarade, i Luthers två ungdomsromaner.

Ex. 62   Jassoo! Mitäs pikkuinen? Vad är det här för en liten pojke som ligger på gatan och spyr? Har du fått en öl för mycket? (Luther 2008: 13).

I inslaget ovan är det polisen som hittar Viktor liggande på gatan. Polisens språk är ofta, som jag tidigare i denna analys konstaterat, finska. Så även i denna sekvens. Polisen som tar sig an den medtagna Viktor försöker ta reda på orsaken till hans illamående. Författaren förlitar sig här på läsarens förmåga att tillgodogöra sig infogade sekvenser även på finska. Det finska *Jassoo! Mitäs pikkuinen* får stå utan översättning men åtföljs av en klargörande kommentar på svenska. *Vad är det här för en liten pojke som ligger på gatan och spyr* är ingen översättning av det finska i repliken men ger ändå läsaren en tydlig bild av vad som händer. *Mitäs pikkuinen?* skulle i svensk översättning kunna uttryckas som *Vad står på lilla vän?* (egen översättning) och påverkar inte läsarens förståelse av texten som helhet även om en del läsare kanske inte förstår finska.

Också i exempel 63 anser jag att läsaren får en god bild av sammanhanget fastän ingen exakt översättning till de finska orden i repliken ges. Viktor och Jeppe blir upptäckta på Zoologiska museets vind av museets vaktmästare Pekka, som bara talar finska. Han hittar de berusade pojkarna på en plats där de inte alls har tillåtelse att vistas och utbrister då bryskt:

Ex. 63   No mitä hemmettiä, kakarat! Vad i helvete gör ni här! Har ni inte gjort tillräckligt mycket illa redan! (Luther 2008: 163).

No mitä hemmettiä, kakarat betyder ungefär Nå vad i helsike, rackarungar! (egen översättning). Inte heller här finns det någon översättning eller förklaring till den finska sekvensen. Det finska uttrycket ingår ommarkerat och integrerat i repliken. Fastän de båda utropen, det finska och det svenska, inte egentligen har samma betydelse anser jag ändå att de uttrycker samma sak. I utropet kan utläsas både ilska och samtidigt även förskräckelse över vad de arma ungarna har ställt till med. Också en enspråkig svensk läsare får genom repliken samma känsla av frustration och hjälplöshet över ungarernas tilltag, läsaren går inte miste om något viktigt trots den finska sekvensen. Förståelse av en text kan betyda något annat än att innehållet i inväxlade element är översatt, det kan handla om att låta läsaren möta något främmande som kanske inte ens kan neutraliseras genom översättning, och därmed höja läsarens perception, läsaren tvingas stanna upp och begrunda det lästa (Tidigs 2007).

7.3 Kontextuell genomskinlighet och association

På ett glidande kontinuum mellan explicita och implicita markörer förekommer också språkväxlingssekvenser som genom någon form av indirekt förklaring ger tillräcklig genomskinlighet.

Ex. 64 Det var den överenskomna signal som ögonblickligen fick Maire att flyga upp från toaletten där hon satt och läste gårdagens *Savon Sanomat* och rusa till fönstret (Luther 2005: 193).

Även om den svenska läsaren inte skulle förstå de finska orden *Savon Sanomat* är det förhållandevis lätt att förstå vad som händer i den här meningen. *Savon Sanomat* är namnet på en finsk dagstidning och läsaren förstår att det handlar om en dagstidning eftersom Maire läser gårdagens *Savon Sanomat*. Dagstidningen *Savon Sanomat* skulle på svenska kunna heta Savolax Underrättelser.

Ex. 65 Kaikki hyvin Kalevi! Ingen här den här gången! Duktig hund! Kalevis tillgivna flämt och gnyende blandades med

ljudet av kraftiga manliga klappar mot den stora schäferns rygg (Luther 2005: 99).

Kaikki hyvin Kalevi betyder Det är bra Kalevi (egen översättning), Kalevi är alltså hundens namn, ett finskt mansnamn. Läsaren får veta att Kalevi är en hund genom det svenska utropet ”Duktig hund”, genom Kalevis flämtningar och gnyenden och genom att hundens ras uppges. Läsaren behöver inte veta vad de finska orden *Kaikki hyvin Kalevi* betyder, att det handlar om vaktmästarens beröm till hunden öppnar sig för läsaren genom att fortsättningen av vaktmästarens replik står på svenska. I talspråk skulle mottagaren höra på sändarens röst att kommentaren har en positiv laddning och på tonfallet att sändaren talar till ett djur, men i skriftspråk är dessa omständigheter svårare att uppfatta.

Språkväxling i skönlitteratur ger autenticitet till dialogerna och till den miljö där romanens händelser utspelar sig. Enligt Tidigs (2007) bör man komma ihåg att en texts flerspråkighet inte är att likställa med flerspråkighet i mänskligt tal även om den kan betraktas som ett effektivt och givande sätt att skapa finlandssvensk text för en finlandssvensk läsekrets. Man kan ändå inte utgå ifrån att autentiska och fiktiva dialoger skulle kunna vara identiska. En författare är alltid tvungen att redigera dialogerna i sin text, redundans, korrigeringar, samtidigt tal och andra drag som påträffas i autentiska dialoger kan inte användas i skrift (Saari 1989: 208).

Talspråk och skriftspråk skiljer sig åt på många olika plan. Mycket av det som hjälper lyssnaren att tolka det talade språket faller bort i skrift, såsom intonation, röststyrka, gester och minspel (Kotsinas 1994: 35). I en talsituation däremot upplever lyssnaren hela situationen, allt som föregått uttalandet och alla de personer som är involverade i situationen. Därigenom är också en språkväxlingssekvens lättare att ta till sig och förstå i talspråket. Tonfall, miner och gester ger tilläggsinformation som uteblir i skriftspråk. I ett annat avseende är det kanske förståelsen av en text som är lättare. Talets flyktighet i både tillkomst och beständighet påverkar mottagarens möjligheter att tillgodogöra sig talarens budskap medan skrivprocessen och medvetenheten om att en text kommer att spridas får författaren att lägga större vikt vid textens innehåll. (Saari 1989:207).

Mitt första intryck av undersökningsmaterialet var att texterna fullkomligt svämmar över av finska inslag. Mitt antagande var att många sekvenser på finska gör det svårt för läsare som inte behärskar finska att överhuvudtaget förstå texten. Närläsning av de båda romanerna visar dock något helt annat. Nämligen att författaren varit medveten om svårigheterna med att skriva på finlandssvenska och ändå behålla möjligheten för en större grupp läsare att kunna tillgodogöra sig texten. Många som forskat i litterär flerspråkighet (t.ex. Ekman 1995, Tidigs 2007) har diskuterat kring svårigheterna att skriva en naturlig och trovärdig svenska trots att den finlandssvenska som finns uttryckligen är ett talspråk.

Luther har i många fall använt sig av tvåspråkighetsmarkörer utan att direkt översätta de finska sekvenserna. Läsaren får dock i allmänhet tydliga ledtrådar i kontexten till vad den finska sekvensen betyder eller åtminstone ges läsaren motsvarande information om händelser eller känslor av betydelse för berättelsen.

7.4 Metakommentarer om tvåspråkighet

Vi får också under berättelsens gång veta vilka av romankaraktärerna som är finskspråkiga samt huvudpersonernas förhållanden till finskan. Språket och funderingar kring språket ligger hela tiden nära ytan. Också läsaren blir tvungen att reflektera över vad det innebär att leva i en simultant tvåspråkig miljö. Exemplet 66 och 67 visar hur författaren genom metaspråkliga kommentarer fäster läsarens uppmärksamhet vid de språkliga förhållanden som råder.

- Ex. 66   Sampo talade en fullt funktionell svenska, men bara med personer under tolv. Resten fick finna sig i att antingen tilltala honom på finska eller inte få några svar alls (Luther 2005: 76).
- Ex. 67   Jag talar nätt och jämnt finska själv och inte ens svenska när jag håller på att kvävas av damm, lukten av gamla papper och texter och bilder som alla handlar om pukadjur (Luther 2008: 60).

Viktor är mycket medveten om tvåspråkigheten som omger honom, han vet att han inte talar finska som en infödd men han talar finska när det behövs, han är påverkad av finskan omkring sig och han känner igen språknyanser när han hör dem.

Ex. 68   Jag hörde genast att hon sade ”Hej” och inte ”Hei” på finska
fast det ju i princip borde låta helt likadant (Luther 2008: 28)

Hej är ett vanligt hälsningsord och används både av svenskspråkiga och finskspråkiga. Det är en interjektion och uttalas likadant på båda språken. Att Viktor säger sig kunna höra skillnaden på svenska *hej* och finska *hei* beror på andra faktorer i kommunikationssituationen. Det kan bero på vad han förväntar sig att höra eller på faktorer i omgivningen.

Dessa kommentarer samt andra liknande i romanerna visar att Luther är ytterst medveten om tvåspråkigheten i södra Finland och vill belysa den i sina texter. Den ökade språkliga mångfalden i Helsingfors ses också i texterna, t.ex. är Viktors arbetskamrater Pavel och Priit ryska ester och städaren som Alphonse vikarierar för heter Muhammad och har sin familj i Stockholm.

8 EN JÄMFÖRELSE MELLAN DE BÅDA ROMANERNA

I det här kapitlet kommer jag att jämföra de båda romanerna med varandra. Jag diskuterar hurdana skillnader som förekommer och vilka orsaker som kan antas ligga bakom dessa skillnader. De distinktioner som jag behandlar är de finska sekvensernas förekomst, alltså hur frekvent det förekommer finska inslag, skillnader i sekvensernas längd samt hur berättarens roll är synlig i förekomsten av finska i de båda romanerna. Dessa faktorer har jag valt som jämförelseobjekt eftersom de förekommer i båda böckerna i mitt analysmaterial.

Ivor och *Brev till världens ände* är båda skrivna på 2000-talet, *Ivor* gavs ut år 2005 och *Brev till världens ände* år 2008. Det betyder att språkförhållandena i Helsingfors inte under en så kort tidsrymd genomgått några övergripande förändringar. Helsingforssvenskan har undersökts av t.ex. Visapää 1996 och Saari 2009. Saari diskuterar olika aspekter som gäller svenskspråkigas språkbruk i vardaglig muntlig kommunikation. Hon anser att man inte kan se speciellt stora skillnader i svenskan som talas i Helsingfors i förhållande till svenskan i Sverige. I tal kan man höra en del finska influenser men sällan i skrift. I de fall finska influenser påträffas i skriftspråk är dessa ett medvetet stildrag. (Saari 2009). Visapää har i sin fallstudie undersökt ungdomars språkliga självidentifikation och språkbruk i en skola i Helsingfors. Hon konstaterar att tvåspråkiga ungdomar vill definiera sig som tvåspråkiga och att deras språkliga självkänsla är stark. För dem går det utmärkt att byta språk mitt i en sats och fortsätta med det andra språket. (Visapää 1996.)

För att få en uppfattning om varför det finns skillnader mellan de två romanerna vill jag först ta upp några grundläggande olikheter. Huvudpersonerna i *Ivor* är Una Alexandra Mikkonen och Alphonse Sidiki. De studerar båda i gymnasium och båda är 16 år gamla. Berättelsen innehåller många beskrivningar och detaljer som får en ung läsare att känna igen sig och som ger en äldre läsare en inblick i tonåringars liv. Luther arbetar som lärare vid Tölö gymnasium och har själv åtta barn, hon kan alltså antas vara väl förtrogen med tonåringars talspråk (Söderströms 2010). I *Brev till världens ände* har huvudpersonerna Viktor och Jeppe just gått ut nian och är alltså lite yngre än

huvudpersonerna i *Ivoria*. Därmed anser jag mig ha belägg för att *Ivoria* är skriven för lite äldre barn- och ungdomar medan *Brev till världens ände* är skriven för yngre, även om Luther själv inte velat ta ställning till för vilken åldergrupp hennes böcker är skrivna.

8.1 Mängden finska sekvenser

Det kan i flerspråkiga litterära texter i fråga om frekvensen av inslag av andra språk, vara fråga om allt från enstaka från huvudspråket avvikande inslag, till en kvantitativt och kvalitativt sett balanserad blandning mellan flera olika språk (Eriksson & Haapamäki 2010). I mitt undersökningsmaterial rör det sig om det förstnämnda. Det förekommer rikligt med inslag på flera olika språk men det rör sig ändå om enstaka avvikande element.

Jag påbörjade mitt avhandlingsarbete med att noggrant bekanta mig med de båda texterna. Under närläsningen noterade jag alla finska sekvenser, d.v.s. ord och satser på finska i den svenska texten. Dessa observationer har jag här samlat i en tabell för att tydliggöra förekomsten av finska inslag.

Tabell 1. Förekomsten av finska inslag i texterna

	antal sidor	finska sekvenser	finska sekvenser/sida	ett-ords sekvenser
<i>Ivoria</i>	224	64	0,29	51 %
<i>Brev till världens ände</i>	185	97	0,52	77 %

Tabell 1 visar att *Brev till världens ände* har en betydligt större täthet av finska sekvenser än vad *Ivoria* har. Talet 0,52 finska sekvenser per sida betyder att det i

medeltal förekommer en finsk sekvens på varannan sida. Med sekvens avses här alla finska inslag, ett inslag kan alltså bestå av ett ord eller av en romankaraktärs hela repliker. Som en finsk sekvens har jag alltså räknat t.ex. ordet *jekku* i exemplet nedan.

Ex. 69   En liten *jekku* på bekostnad av min käre före detta vän
Jesper Madsen-Mörch (Luther 2008: 117).

I exemplet består den finska sekvensen endast av ett ord, *jekku*. *Jekku* betyder hyss, spratt, rackartyg (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Jekku* är ett finskt ord och förekommer i texten som ett ordlån. Som en sekvens räknar jag också hela repliker (ex. 70).

Ex. 70   Glad! Jo ekksakt! Jetteförbannat glad! Aina ilona som en
liten *apina*! Men snart är det slut på glädjet! Helvetti
soikoon!(Luther 2008: 150).

Repliken i exempel 70 räknas som en sekvens även om sekvensen består av flera finska ord eller ord som uttalas och skrivs med finsk påverkan. Repliken ovan uttalas av Saara som är finskspråkig, hon bemödar sig dock om att tala svenska med Viktor eftersom hon vet att han helst talar svenska.

Enligt denna kategorisering kan konstateras att *Brev till världens ände* innehåller flera finska sekvenser än *Ivorja*. I *Ivorja* förekommer finska sekvenser i medeltal lite oftare än på var fjärde sida i texten.

8.2 De finska sekvensernas längd

De finska inslagens längd kan, som tidigare nämnts, variera från enstaka ord utspridda i texten, till hela replikskiften. Litterär kodväxling kan inte förväntas överensstämma med kodväxling i tal (Tidigs 2007). Språkväxling i skönlitteratur kan förutom i dialoger också användas i berättarens språk. I ungdomsromanerna *Ivorja* och *Brev till världens ände* förekommer språkväxling både i dialoger samt även i berättarens språk.

I *Brev till världens ände* är inslagen på finska överlag korta inslag, ett finskt ord, en finlandism eller ett finskt varumärke, inkastat för att ge autenticitet åt den tvåspråkiga omgivningen. Av de 97 finska sekvenser som konstaterats förekomma i boken består 75 sekvenser endast av ett ord, d.v.s. ca 77 % av sekvenserna är sådana som jag i fortsättningen kommer att kalla ett-ords sekvenser (se tabell 1). Som ett ord har jag räknat ett enskilt ord t.ex. *jekku* i exempel 69, ett varumärke som t.ex. *Lapin Kulta*, samt uttryck som hör ihop t.ex. *sillä siisti*. I *Ivoria*, som innehåller sammanlagt 61 finska sekvenser, är 31 av sekvenserna s.k. ett-ords sekvenser. De övriga 30 sekvenserna är längre inslag som består av hela satser, meningar eller hela repliker. Procentuellt sett förekommer det i *Ivoria* 51 % ett-ords sekvenser medan andelen i *Brev till världens ände* är 77 % (se tabell 1).

Av tabell 1 kan utläsas att det i *Brev till världens ände* i texten ofta förekommer inslag av finska ord, orden kan vara tydligt finska ord eller ord som omformats och lånats in i finlandssvenskan. I *Ivoria* är endast 51 % av sekvenserna ett-ords sekvenser vilket betyder att en relativt stor andel av sekvenserna är längre än ett ord och därmed gör texten svårare att förstå. Denna omständighet kan förklaras med att yngre barn- och ungdomar har svårare att tillgodogöra sig en text med inslag av andra språk än textens huvudspråk. Därför är inslagen korta och av den typ som högstadieungdomar är vana att använda eller åtminstone vana att höra andra använda.

I *Ivoria* har författaren mera allmänt använt längre sekvenser på finska, hon har t.ex. låtit vissa romankaraktärer vara finskspråkiga och skrivit deras repliker helt eller delvis på finska. Ekman anser att många finlandssvenska författare har svårt att finna ett naturligt språk när de skriver dialoger eftersom talspråket speciellt i stadsmiljöer i södra Finland är så starkt påverkat av finskan. Han påpekar att eftersom finlandssvenskan egentligen endast är ett talspråk förvandlas den när den skrivs ned. (Ekman 1995: 210–211.) Jag anser att Luther lyckats skriva dialoger på ett ledigt och naturligt språk trots att hon låter vardagsspråket synas med alla sina influenser från finskan.

En sannolik orsak till denna diskrepans som kan ses mellan å ena sidan de finska sekvensernas frekvens och å andra sidan sekvensernas längd är att böckerna är skrivna

för olika åldersgrupper. *Brev till världens ände* är lättare att förstå för en yngre läsare samt också för läsare som inte besitter ett tvåspråkigt register. Möjligheten att tillgodogöra sig en mening, och speciellt ett ännu längre avsnitt, fastän det innehåller ord som avviker från huvudspråket är i allmänhet lättare ju kortare inslag det rör sig om. Som en följd av detta är *Ivorja*, som riktar sig till lite äldre ungdomar, mera krävande p.g.a. längre finska sekvenser. De flesta sekvenserna är dock direkt eller indirekt översatta. Det finns emellertid också undantag, allt är inte översatt, utan det har också i texten lämnats utrymme för läsarens utveckling, ”min varseblivning förhöjs då jag tvingas stanna upp, omruskad av okända ord” (Tidigs 2007). Läsning av skönlitteratur ska, förutom läsupplevelsen, också gärna ge läsaren intellektuell stimulans.

8.3 Berättarens betydelse för förekomsten av finska influenser

Det har traditionellt ansetts finnas två grundläggande sätt att använda sig av berättare. Berättaren kan vara en jagberättare, d.v.s. en av personerna i boken omnämns som jag och är den som berättar historien. Berättaren vara också vara en tredjepersonberättare och alla personerna omnämns då som ”han” eller ”hon”. Tredjepersonsberättande kan också kallas opersonligt berättande och jagberättande personligt. (Nikolajeva 2004: 147–148.) I de två ungdomsromaner som jag valt för min analys ses exempel på både personligt och opersonligt berättande.

Berättaren i *Ivorja* är en tredjepersonsberättare. Det innebär att när språket som används i berättelsen analyseras är det förutom romankaraktärernas språk även berättarens språk som undersöks. Jag ser alltså på användning av finska i den för övrigt svenskspråkiga texten både i berättarens språk och i det språk som romankaraktärerna använder sig av i dialoger.

I allmänhet har man föreställt sig att unga läsare föredrar opersonligt berättande. Det finns olika skäl till denna föreställning. En av orsakerna är att en jagberättelse är mer engagerande och mindre barn kan ha svårt att skilja mellan sig själv och det främmande jaget i berättelsen. Berättelsen kan därför bli skrämmande för yngre barn. Eftersom

barn- och ungdomslitteratur ofta skrevs i ett pedagogiskt syfte betraktades en didaktisk tredjepersonberättare som den lämpligaste formen. (Nikolajeva 2004: 148.)

I *Ivorja* omnämns alla romankaraktärer som han eller hon. Det är alltså fråga om ett opersonligt berättande. Som tidigare konstaterats är personerna i boken tydligt svensk- eller finskspråkiga. Una kommer från en svenskspråkig familj och hennes modersmål är svenska men den finska omgivningen har påverkat henne och hon talar finska när det krävs. Alphonse vars hemspråk är franska talar också svenska efter att ha bott i Malmö i Sverige. Sampo talar helst finska med alla vuxna (se ex. 66) men klarar sig även på svenska och Milla talar omväxlande finska och svenska. Romankaraktärernas repliker i boken präglas av deras modersmål, t.ex. Sampos repliker är ofta skrivna på finska eller innehåller åtminstone rikligt med finska ord. I exempel 71 kan vi se hur hans språkliga förvirring kan ta sig uttryck.

Ex. 71   [...] och jag kan kolla om vi kan säätä nånting med Aftonläroverk eller ... Milla! Vad heter etälukio på svenska? (Luther 2005: 76).

Säätä betyder stifta, reglera, föreskriva, bestämma (Suomi–ruotsi–suursanakirja 2004). *Etälukio* betyder här gymnasiestudier på distans. *Etä-* är en förled och betyder avlägsen, distanserad och *lukio* betyder gymnasium (ibid).

Personernas repliker innehåller många finska ord eller längre sekvenser, däremot är berättarens text en mera neutral svenska som dock genom att beskriva den finskspråkiga omgivningen ger läsaren en uppfattning om i hurdan miljö händelserna utspelar sig. Många av namnen på varumärken som ges som exempel i avhandlingens avsnitt 5.2 kommer från boken *Ivorja*. Dessutom beskriver författaren i exempel 48 och 49 hur en svenskspråkig utan adekvata kunskaper i finska kan uppleva det frustrerande att inte förstå vad braskande löpsedlar ropar ut. *Ivorja* innehåller färre finska sekvenser än *Brev till världens ände* eftersom berättaren är en opersonlig berättare.

I *Brev till världens ände* är det huvudpersonen själv, Viktor Blomberg, som samtidigt är berättare. En sådan jagberättare gör berättelsen personlig, läsaren ser allt ur berättarens

synvinkel. Berättaren i boken är en intern eller homodiegetisk berättare dvs. berättaren befinner sig själv i den romanvärld som han berättar fram (Holmberg & Ohlsson 1999: 73). Språket i boken är Viktors språk, det är Viktor som berättar vad som sker i omgivningen och därför förekommer det i *Brev till världens ände* flera finska sekvenser i berättarens röst än det gör i *Ivoria* där berättandet är opersonligt. Viktor är svenskspråkig, han säger ”Jag talar nätt och jämnt finska själv [...]” (Luther 2008: 60) men han är påverkad av språket omkring sig och använder en hel del finlandismer och finska ord som han snappat upp ur finskan som han dagligen omges av. I *Brev till världens ände* använder sig också berättaren av språkväxling.

Ex. 72 Efter att jag hittat mina gamla spelkort från Viking Line spelade vi maija i flera timmar och ingendera sade ett ord om de två förhatliga männen som båda började på J (Luther 2008: 103).

Maija, eller Mustamaija, kommer från finskan och är ett kortspel som spelas med en vanlig kortlek med 52 kort och ofta anses vara ett spel lämpligt för barn. I sekvensen ovan berättar Viktor vad som utspelar sig när han äntligen tagit mod till sig och bjudit hem Maira. Maija används på finska också om polisens piketbil.

Mitt antagande att de finska sekvenserna skulle förekomma mest i dialogerna i undersökningsmaterialet visade sig vara korrekt men procentandelen för sekvenser i dialoger jämfört med finska sekvenser i berättarens röst visade sig vara jämn. I *Ivoria* förekommer ca 54 % av de finska sekvenserna i dialoger, den motsvarande siffran för *Brev till världens ände* är ca 57 % (tabell 29).

Tabell 2. De finska sekvensernas placering

	finska sekvenser sammanlagt	finska sekvenser i dialoger	finska sekvenser i berättarens röst
Ivoria	61	33	28
Brev till världens ände	97	55	42

Som framgår av tabell 2 finns det inga signifikanta skillnader i fråga om var i texten författaren använt sig av finska inslag. Mitt antagande att det skulle förekomma mera finska inslag i berättarens text i *Brev till världens ände* än i *Ivorja* eftersom det är fråga om personligt berättande med en jagberättare håller inte streck. Luther har tillämpat sin finlandssvenska språknorm också i de berättande avsnitten i båda romanerna.

9 SLUTDISKUSSION

Syftet med min avhandling var att undersöka tvåspråkighet i skönlitteratur. Mitt specialintresse för litteratur skriven för barn- och ungdomar fick mig att välja två ungdomsromaner, skrivna av den finlandssvenska författaren Annika Luther, som material för min undersökning. De båda romanerna har getts ut på 2000-talet, *Ivoria* år 2005 och *Brev till världens ände* år 2008.

Jag ville undersöka de språkval författaren gör när hon kombinerar två språk i ett litterärt verk där hon beskriver en tvåspråkig miljö. Första delen av min undersökning är deskriptiv. Jag har i min undersökning kategoriserat olika typer av influenser från finska som kan ses i romanerna vars huvudspråk är svenska. Jag har presenterat de olika kategorierna och gett exempel. Utgående från exemplen har jag analyserat de olika typerna av finska sekvenser och diskuterat vad de finska sekvenserna innebär för läsaren. Det bör betonas att sekvenser på ett från huvudspråket avvikande språk inte alltid behöver innebära ett problem för läsaren. Det kan också vara en rikedom som vidgar läsarens världsbild och ökar förståelsen för språkförhållanden i samhället.

När man studerar växlingen mellan olika språk i talspråk används termerna kodväxling och lån. I min avhandling har jag valt att använda termen språkväxling för båda dessa varianter. De belägg för språkväxling som jag funnit i mitt undersökningsmaterial har jag delat in i tre huvudgrupper. Till den första gruppen har jag hänfört språkväxling enligt ordklass, substantiv, verb, adjektiv och interjektioner. Den andra gruppen innehåller kulturbundna uttryck såsom egennamn, varumärken, övriga kulturbundna uttryck samt även språkväxling i dialoger och i berättarrösten. Till den tredje gruppen har jag hänfört finlandismer även om dessa naturligtvis också kunde platsa i någon av de övriga kategorierna. Jag vill behandla finlandismer som en egen underkategori eftersom dessa ofta i en finlandssvensk läsares öron verkar vara korrekt svenska även om ordet används i svenskan i Finland i en annan betydelse än i svenskan i Sverige.

Metoden att söka upp och skärskåda alla finska sekvenser i en skönlitterär text samt sedan kategorisera dem ger en tydlig bild av förekomsten av finska inslag och har visat

sig vara en användbar metod. I varje kategori har jag lyft fram exempel som förekommer i mitt undersökningsmaterial. Exempelen som jag har valt att redovisa kan anses vara representativa och har naturligtvis valts av denna orsak. Jag har analyserat exemplen ur en svensk läsares synvinkel. Det bör tas i beaktande att enspråkigt svenska läsare kan, förutom i Sverige, förekomma även bland svenskspråkiga i Finland. I detta avseende kan inte en fullständig objektivitet uppnås eftersom forskaren i detta fall är en medlem i det samhälle och den omgivning som undersöks. Även användningen av hjälpmedel, så som t.ex. valet av ordböcker, kan påverka analysen.

Självfallet är det de längsta sekvenserna som kan orsaka mest problem för förståelsen. Av de båda romanerna är det *Ivorja* som innehåller mera långa sekvenser. Med långa sekvenser avser jag sekvenser som består av flera än ett ord. De båda huvudpersonerna i *Ivorja* är svenskspråkiga men två centrala bipersoner som förekommer i historien har finska som modersmål och deras repliker innehåller ofta sekvenser på finska.

Mitt första intryck när jag läste romanerna var att texterna var svåra att förstå på grund av alla finskspråkiga sekvenser som inte alltid finns översatta i texten. En djupare analys visade dock att författaren använt sig av olika strategier för att göra skildringen genomskinlig även för enspråkigt svenska läsare. En stor del av de finska sekvenserna åtföljs av explicita översättningar, antingen en ordagrann översättning till svenska eller också med lite andra ordvändningar, men ändå så att betydelsen förblir den samma. En del sekvenser är inte översatta, detta fenomen har jag kallat implicit markering av tvåspråkighet. Det betyder att det inte finns någon direkt översättning av den finska sekvensen men betydelsen är underförstådd genom kontexten. På ett kontinuum mellan dessa två ytterligheter ligger många olika sätt att behandla sekvenser som i texten förekommer på ett annat språk än berättelsens huvudspråk.

Jag anser att flerspråkighet i skönlitteratur är en rikedom som kan ge läsaren en vidare läsupplevelse, det är inte nödvändigt att kunna översätta och förstå allt i en skönlitterär text. Tidigs har beskrivit det positiva i företeelsen ”min varseblivning förhöjs då jag tvingas stanna upp, omruskad av okända ord” (Tidigs 2007).

Författaren Annika Luther har i en intervju sagt att hon vill skriva om ungdomar, för ungdomar, på ett språk som de känner igen. Ungdomar behöver böcker som utspelas i miljöer som de kan känna igen. (Pedersen 2009.) I hennes böcker möts många olika språk, men det är framför allt ett ungdomsspråk där språken blandas. Och eftersom finska är majoritetens språk i Helsingfors är finska det språk som språkväxlingen sker till. Endast vid samtal med andra tvåspråkiga är det möjligt att använda sig av bägge språken. Språkväxling förutsätter alltså tvåspråkighet, åtminstone i den mån att båda parterna förstår det språk som växlas till, vare sig båda talar språket till fullo eller inte. Finskans ställning som majoritetsspråk kommer tydligt fram i Luthers texter. Till exempel alla kontakter med polismyndigheter sker i böckerna på finska. Också gatubilden beskrivs bl.a. med finska varunamn och med braskande tidningsrubriker på finska.

Vid en jämförelse mellan de båda romanerna kan man se en del tydliga skillnader. *Brev till världens ände* innehåller en större mängd finska sekvenser än *Ivorja*. Sekvenserna i *Brev till världens ände* består i ca 77 % av fallen av ett enda inlånat ord men de kan också bestå av enstaka längre inslag på finska. I romanen förekommer det i medeltal en finsk sekvens på varje uppslag i boken medan det i *Ivorja* förekommer finska sekvenser på ungefär var fjärde sida. De finska inslagen i *Ivorja* består inte så sällan av lite längre sekvenser. De längre sekvenserna, dvs. finska sekvenser som består av flera än ett ord, är ofta repliker som uttalas av finskspråkiga romankaraktärer. I *Ivorja* är andelen ett-ords sekvenser 51 % av inslagen medan 49 % är sekvenser på flera än ett ord.

Man kan fråga sig vad detta återkommande bruk av finska inslag innebär för möjligheten för en enspråkigt svensk läsare att tillgodogöra sig texten. En följdfråga kunde tänkas vara om tvåspråkig litteratur kan ses som en rikedom eller om det till största delen är ett problem för läsaren. Luther har gett sitt svar genom att skriva ungdomsböcker på ett språk som det är tänkt att ungdomar ska kunna känna igen sig i. För att göra romanerna tillgängliga för en större publik än endast tvåspråkiga har hon valt att i de flesta fall översätta eller förklara de finska sekvenserna.

Analysen visar hur författaren har valt att beskriva den tvåspråkiga omgivning som ungdomarna i de båda böckerna lever i. I exemplen ses att finska förekommer både i ordlån och i längre sekvenser i texterna. Genom att dissekera exemplen fås också en god bild av de olika sätt att markera tvåspråkighet som en författare kan använda sig av. Svårigheten i min undersökning ligger i att kunna dra objektiva slutsatser om textförståelsen ur den enspråkigt svenska läsarens perspektiv. Det skulle vara intressant att fördjupa sig i frågeställningen om vilka svårigheter förståelsen av en tvåspråkig litterär text bereder en enspråkig läsare. En sådan undersökning kunde genomföras genom en enkätundersökning bland svenskspråkiga ungdomar, både finlandssvenska ungdomar och svenska ungdomar i Sverige, som getts möjlighet att läsa ungdomsböcker med finsk-svensk språkkontext.

Undersökningen visar att språkväxlingssekvenser på ett annat språk än verkets huvudspråk inte nödvändigtvis i nämnvärd grad påverkar läsarens möjligheter att tillgodogöra sig berättelsen. På basis av denna undersökning anser jag att flerspråkighet i skönlitteratur är något positivt som kan vidga läsarens medvetenhet och ge nya synvinklar.

LITTERATUR

Primärlitteratur

Luther, Annika (2005). *Ivoria*. Helsingfors: Söderströms.

Luther, Annika (2008). *Brev till världens ände*. Helsingfors: Söderströms.

Sekundärlitteratur

Aakkosnimet (2010). [Online]. [Citerat 8.6.2010].

<http://www.oh3abn.net/index.php/kmoduli/aakkosnimet.html>

Aarsæther, Finn (2003). Kodväxling som resurs i samspel. I: *Ett vardagsliv med flera språk*. Red. Cromdal, Jakob & Ann-Carita Evaldsson. Stockholm: Liber.

Berglund, Raija (2008). *Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling*. Acta Wasaensia nr 190. Språkvetenskap 37. Vasa: Vasa universitet.

Börestam, Ulla & Leena Huss (2001). *Språkliga möten. Tvåspråkighet och kontaktlingvistik*. Lund: Studentlitteratur.

Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene (1992). *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Ekman, Michel (1995). I novembers tröstlösa nätter – om Helsingforsskildringen hos några yngre finlandssvenska prosaister. I: Ekman, Michel & Peter Mickwitz (red.) *Rudan, vanten och gangstern. Essäer om samtida finlandssvensk litteratur*. Helsingfors: Söderströms.

Einarsson, Jan (2004). *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, Harriet & Saara Haapamäki (2010). *Att analysera flerspråkighet*. Opublicerad artikel. Åbo Akademi

Grosjean, François (1982). *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.

Helsingin Sanomat (2010). Etusivu. [Online]. [Citerat 24.2.2010].

http://www.hs.fi/?cmp=tm_etu_hs

Holmberg, Claes-Göran & Anders Ohlsson (1999). *Epikanalys. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

- Hultman, Tor (2003). *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Hällström–Reijonen, Charlotta af & Mikael Reuter (2008). *Finlandssvensk ordbok*. Helsingfors: Schildts.
- Koskimies, Pertti (1998). Linnut. I: *Kotimaan Luonto-opas*. Porvoo: WSOY.
- Kotsinas, Ulla-Britt (1994). *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren och Fallgren.
- Larsdotter, Ylva (2008). Med isbjörnar i bröstet. I: *Ny tid*. [Online]. [Citerat 13.6.2010]. <http://www.nytid.fi/arkiv/artikelnt-684-7949.html>
- Lilius, Pirkko (1989). Om språkval i den finlandssvenska litteraturen. I: *Folkmålsstudier* 32. 111–128. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi.
- Lundqvist, Ulla (1994). *Tradition och förnyelse. Svensk ungdomsbok från sextiotial till nittiotial*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Myers-Scotton, Carol (2006). *Multiple Voices. An Introduction to Bilingualism*. Blackwell Publishing.
- Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Norstedts svenska ordbok (2007). Göteborg: Norstedts Akademiska Förlag.
- Oker-Blom, Gun, Erik Geber & Heidi Backman (2001). *Språkets mångfald i skolan: språkbakgrund och muntlig språkkompetens i de svenska lågstadieskolorna i Finland*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Orava, Heidi (2009). *Modersmål, Litteratur och Mediekunskap* [Online]. [Citerat 17.10.2009]. http://www.edu.fi/svenska/mlm/ml/forfattaren/annika_luther.html
- Pedersen, Ulla (2009). *Med rötter i historien* [Online]. [Citerat 18.10.2009]. <http://www.helsinki.fi/~pedersen/astra.htm>
- Pettersson, Marie (2006). Khemiri gör sin grej. [Online]. [Citerat 5.09.2010]. <http://hd.se/kultur/boken/2006/02/06/khemiri-goer-sin-grej/>
- Prismas Engelska Ordbok (1995). Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Reuter, Mikael (1977). Finlandssvenskt uttal. I: *Språkbruk och språkvård*. Helsingfors: Schildts.
- Reuter, Mikael (1997). Svenskan i Finland. I: Karker Allan, Birgitta Lindgren og Ståle Løland (red). *Nordens språk*. Oslo: Novus forlag.

- Reuter, Mikael (2000). *Översättning och språkriktighet*. Helsingfors: Svensk språktjänst AB
- Rytsä, Paavo (2010). *Juice Leskinen*. [Online]. [Citerat 16.03.2010].
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=8&ag=99&t=332>
- Saari, Mirja (1989). Kodbyte och lån. I: *Folkmålsstudier* 32. 197–209. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi.
- Saari, Mirja (2009). Aspekter på Helsingfors som talgemenskap. I: *En färd i språket. Festskrift till Marketta Sundman*. Åbo universitet, Nordisk filologi 2009.
- SAOL (2006). Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. Trettonde upplagan. Svenska Akademien.
- Suomi–ruotsi–suursanakirja* (2004). 3. tarkistettu ja päivitetty painos. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Statistikcentralen (2010). Befolkningsstatistik. [Online]. [Citerat 19.1.2010].
http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_sv.html
- Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009). Stockholm: Norstedts.
- Svenska Akademiens ordbok (2010). [Online]. [Citerat 16.5.2010].
<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- Söderströms (2010). *Annika Luther* [Online]. [Citerat 14.4.2010]. Söderströms.
<http://www.soderstrom.fi/Author.php?id=211>
- Tandefelt, Marika (1997). Språkmöten i Norden: kontakt, konkurrens, konflikt. I: *Den nordiska mosaiken*. Red. R. Boström Andersson. Uppsala universitet.
- Tandefelt, Marika (2001). *Finländsk tvåspråkighet*. Helsingfors: Svenska handelshögskolan.
- Tandefelt, Marika (2003). *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handelsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Tidigs, Julia (2007). Flerspråkig litteratur: problem eller möjlighet? I: *Ikaros* 4:2 [Online]. [Citerat 14.5.2010].
http://www.kaapeli.fi/~fbf/ikaros/arkiv/2007-2/flersprakig_litteratur.pdf
- Visapää, Catharina (1996). *Varför sku´ de tala svenska. Språklig självidentifikation och språkbruk bland 13-åringar i en Helsingfors skola, med tyngdpunkt på de "tvåspråkiga"*. Meddelanden från Svenska social- och kommunalhögskolan. Helsingfors.

Wanha kalenteri – Merkittäviä päiviä (2010). [Online]. [Citerat 27.02.2010].
<http://www.puulataival.fi/savo/wanhakalen.htm>